

ANTİK KAZANES VADİSİ VE ALACAİN (AGATHE KOME) YERLEŞMESİ

CELAL ŞİMŞEK*

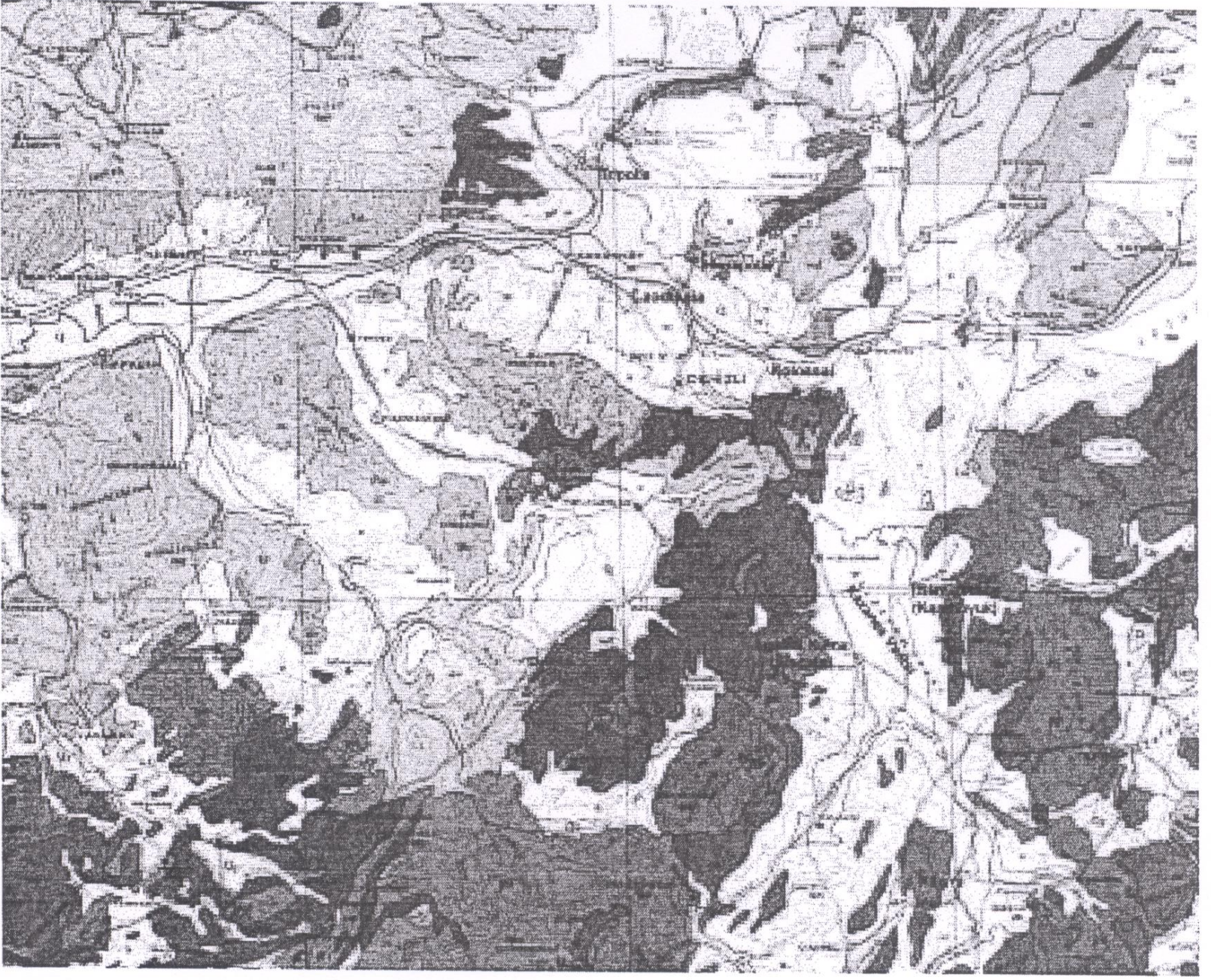
Antik Dönem'de Acıpayam Ovası, Kazanes Vadisi olarak bilinmektedir¹ (Resim 2, 7-8). Bu isim Themisonion'da (Karahöyük) bulunan Roma Dönemi'ne ait sikkelerde, Nehir Tanrısı adı olarak geçmektedir². Antik kaynaklar her ne kadar Kazanes Vadisi'ni (Acıpayam Ovası) Phrygia Bölgesi içinde gösterse de, bu coğrafi yönden değil, daha çok ticari ve yönetim yönlerindedir³. Strabon (XII.8. 13) burayı, Phrygia'nın Pisidia boyunca uzanan parçası olarak bildirir ve Themisonion'u, Laodikeia'nın komşusu olan kentler içinde sayar⁴. Coğrafi yönden Phrygia Bölgesi'nin en batı sınırını Salbakos (Babadağ) Dağı silsilesi ve Kadmos (Honaz) Dağı, Lykos (Denizli-Sarayköy Ovası) Vadisi önünde oluşturur⁵ (Harita 1). Güneybatı tarafta ise, Anauva Ovası (Çardak ve Beylerli Ovaları) önünde Söğüt Dağı coğrafi olarak Phrygia ve Pisidia Bölge sınırını çizer. Kuzeybatıda Sarayköy ve Buldan yönünde doğal sınırı, Maiandros (Menderes) Nehri belirlemiştir. Kazanes Vadisi'nin batı tarafında yer alan Gölge Dağ silsilesinin devamı olan Bozdağ ve Kır Dağları ise, Karia sınırını oluşturmaktadır (Harita 1, Resim 1). Kazanes Vadisi kentlerinin (Themisonion, Eriza, Phylakaion) Phrygia Bölgesi içinde gösterilmesinin nedeni, bu kentlerin ticari ve ekonomik yönden Laodikeia'ya bağlı olmalarından kaynaklanmaktadır. Bunun da ötesinde

Laodikeia, Hierapolis, Kolossai, Themisonion, Eriza, Phylakaion gibi kentlerin bağlı olduğu conventus (bölge valiliği ve mahkemesi), Kibyra'da (Göhlhisar) bulunmaktaydı. Çünkü Kibyra; Pisidia, Lykia ve Karia Bölgelerinin kesişme noktasında ve güneye (Akdeniz'de Perge ve Side'ye kadar) ulaşan ana yol güzergâhı üzerinde yer almaktaydı (Harita 2).

Antik Dönem'de güneybatıda Karia ve Lykia Bölgesi sınırını oluşturan Indus Nehri (Dalaman Çayı); Boubon (Göhlhisar İlçesi, Ibecik Köyü) yakınlarında Karkın Dağı (Batı Toroslar'ın en son uzantısı) kaynağından beslenerek, Kibyra (Göhlhisar) Ovası'nda diğer bir kolla birleşip Kazanes Vadisi'ne gelir. Burada Kadmos (Honaz) Dağı eteğinden çıkan Kazanes Irmağı ve diğer küçük derelerden de beslenerek, Gireniz Vadisi'nden geçip Akköprü, Dalaman ve nihayet Sarıgerme yakınlarında denize dökülür⁶ (Harita 1-2).

Kazanes (Acıpayam Ovası) Vadisi, ana kavşak noktası olan Laodikeia'dan güneye ulaşımı sağlayan yol güzergâhı üzerinde yer alır (Harita 2). Burası güney-kuzey yönünde uzanan tam bir geçiş noktasıdır. Laodikeia'dan çıkan güney yolu, günümüzde de kullanılan Cankurtaran'dan geçerek, Themisonion (Karahöyük)'a ulaşır oradan da Kibyra'ya (Göhlhisar) aktarılıyordu. Themisonion

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, DENİZLİ.

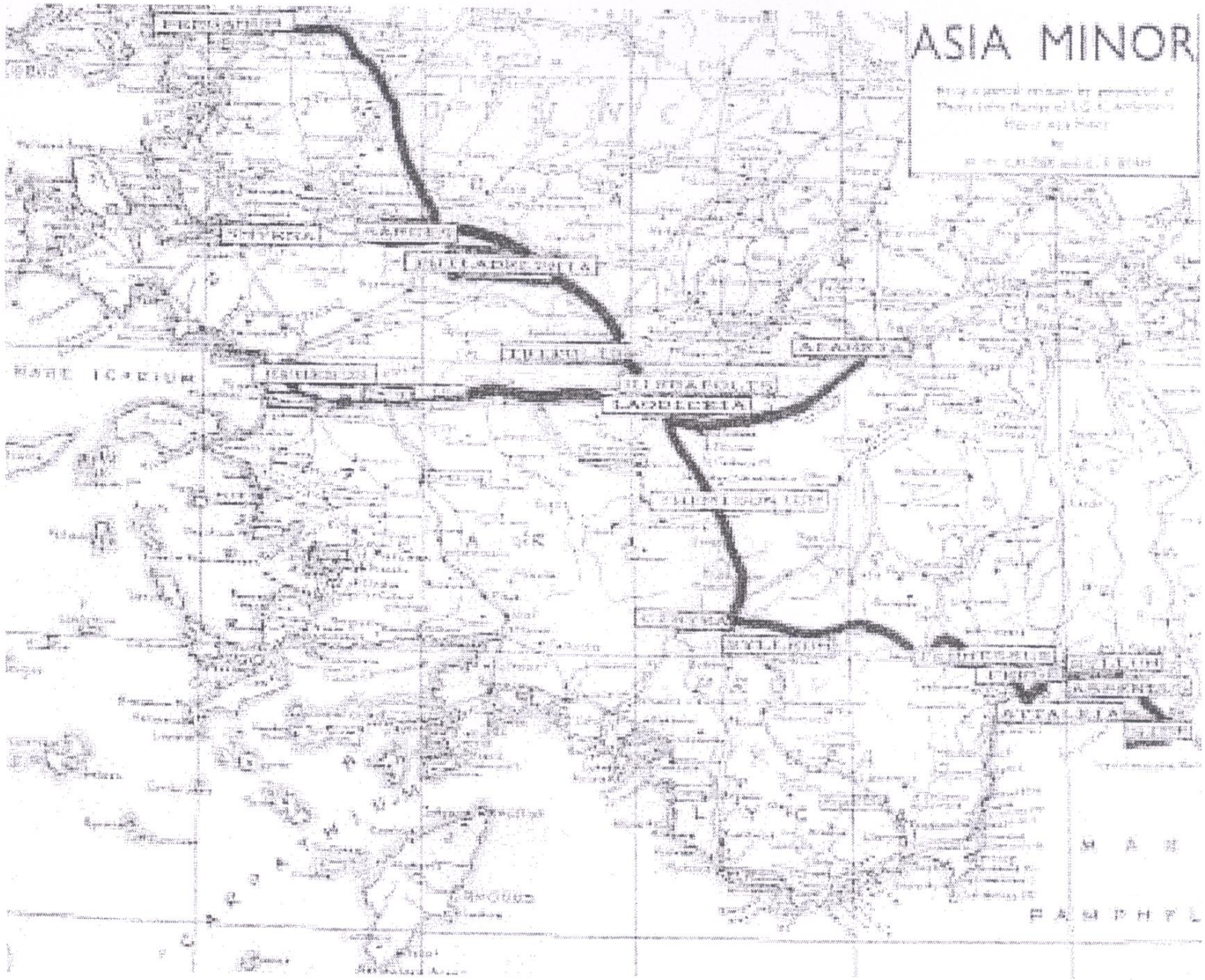
Harita 1: Güneybatı Anadolu haritası.

ile Kibyra arasında Phylakaion, Eriza gibi Kazanes Vadisi kentleri yer alır.⁷ Kibyra (Gölgisar) güney kentlerini denizden itibaren iç kesimlere bağlayan ana kavşak noktasındadır. Kibyra'dan Perge, Syllion ve Aspendos yol ağıyla Side antik kenti limanına ulaşıyordu. Bu ana güzergâh "Itinerarium Antonini" ve "Tabula Peutingeriana"da da gösterilmiştir⁸ (Harita 3).

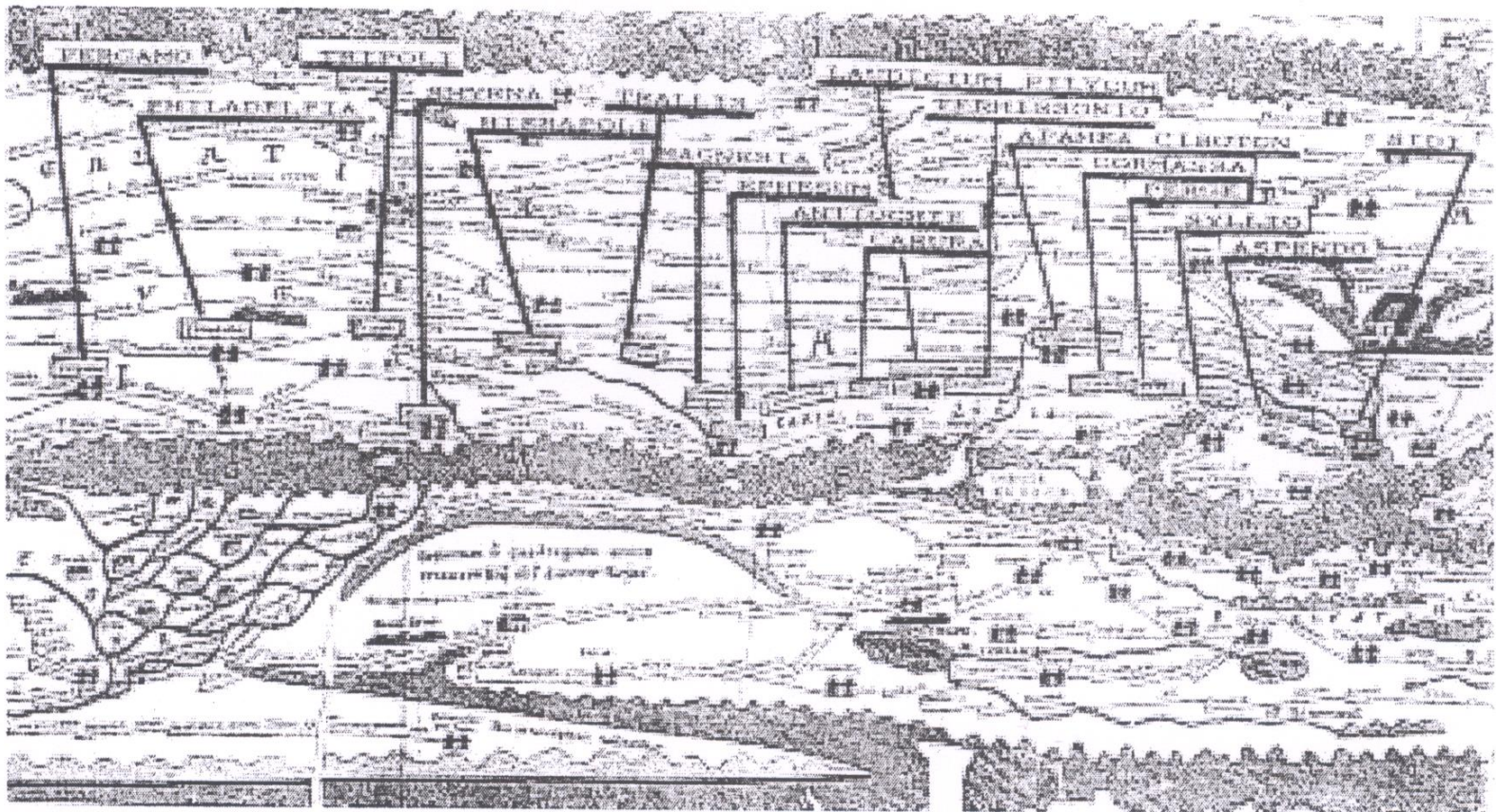
Kazanes Vadisi'nde (Acıpayam Ovası) Yassıhöyük, Karahöyük, Pınaryazı-Sellerhöyük, Yazır Öreni, Yugüstü Höyüğü, Bağardı Höyüğü, Karkın Höyüğü, Kelerlik Höyük, Pınarbaşı Höyük, Darıveren Höyük, Kumavşarı Höyük, Üvehöyük gibi Prehistorik yerleşimler bir yana bırakılırsa,⁹ Themisonion M.Ö. 3. yy.ın ortalarında bir Seleukos kenti

olarak, II. Antiokhos tarafından kurulmuştur¹⁰. Bununla ilgili olarak Kazanes Vadisi içinde Dodurgalar'da bulunan en eski yazıt, Hellenistik Dönem'e, M.Ö. 3. yy.ın ortalarına tarihlenmiştir.¹¹

Bölgedeki Seleukos hâkimiyeti, M.Ö. 190 yılında yapılan Magnesia Savaşı ve arkasından M.Ö. 188 yılında imzalanan Apameia Barışı'na kadar devam etmiştir. Bergama Krallığı hâkimiyeti, M.Ö. 133 yılında III. Attalos'un vasiyetiyle krallığını Roma'ya bırakmasına kadar devam etmiştir.¹² M.Ö. 130 yılından itibaren bölge, Roma'nın Asia Prokonsüllüğü'ne bağlanmıştır.¹³ Hierapolis, Kolossai ve Laodikeia'da dahil olmak üzere Kazanes Vadisi, Kibyra Conventus'una dahildir. Ancak Geç Roma-Erken Bizans Döne-

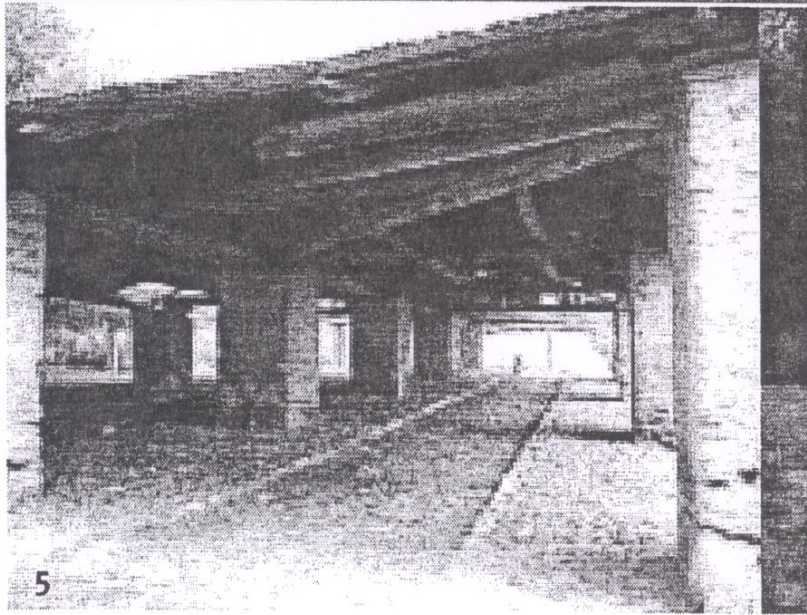
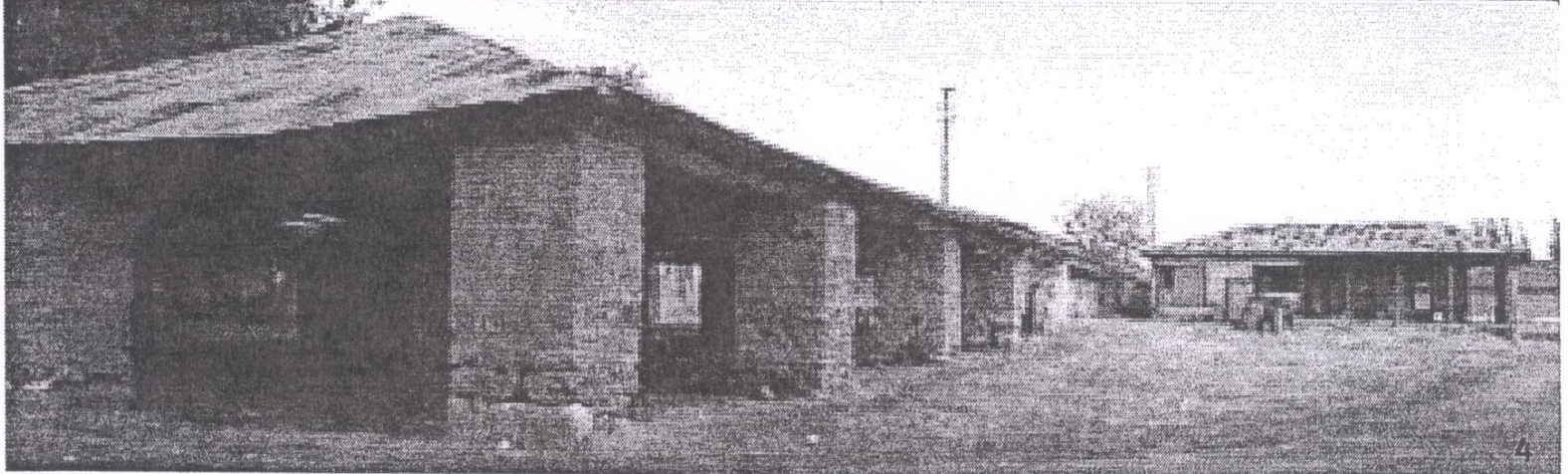
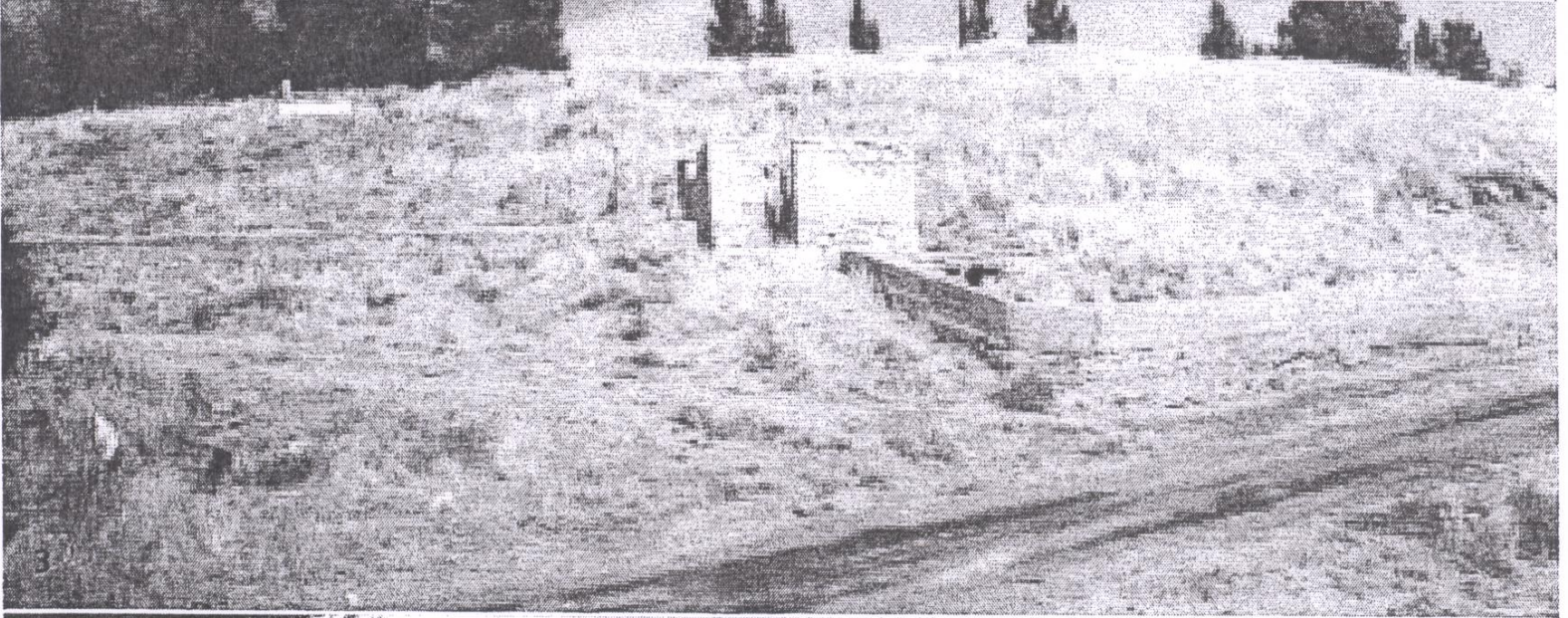

Harita 2: Antik Dönem'de Güneybatı Anadolu haritası (Calder-Bean 1958).

Harita 3: Peutinger tablosu (Traversari 2000).

2

5

6

Resim 2: Kazanes Vadisi (Acıpayam Ovası); arkada Alacain ve Bozdağ. Resim 3: Karahöyük (Themisonion). Resim 4: Karahöyük Pazarı yapısı. Resim 5: Karahöyük Pazarı yapısında kullanılan devşirme bloklar. Resim 6: Karahöyük Pazarı tuvaleti.

mi'nde bölge, merkezi Laodikeia'da olan Phrygia Pacatiana'sına bağlanmıştır.¹⁴ Bizans Dönemi listelerinde Themisonion, Agathe Kome (Alacain) ve Eriza'nın adı geçerken Phylakaion'un adı geçmemiştir.¹⁵ Erken Bizans Dönemi'nde daha çok Laodikeia, Kolossai ve Hierapolis ön plana çıktığından, bölge Roma Dönemi'ndeki önemini gittikçe kaybetmiştir.

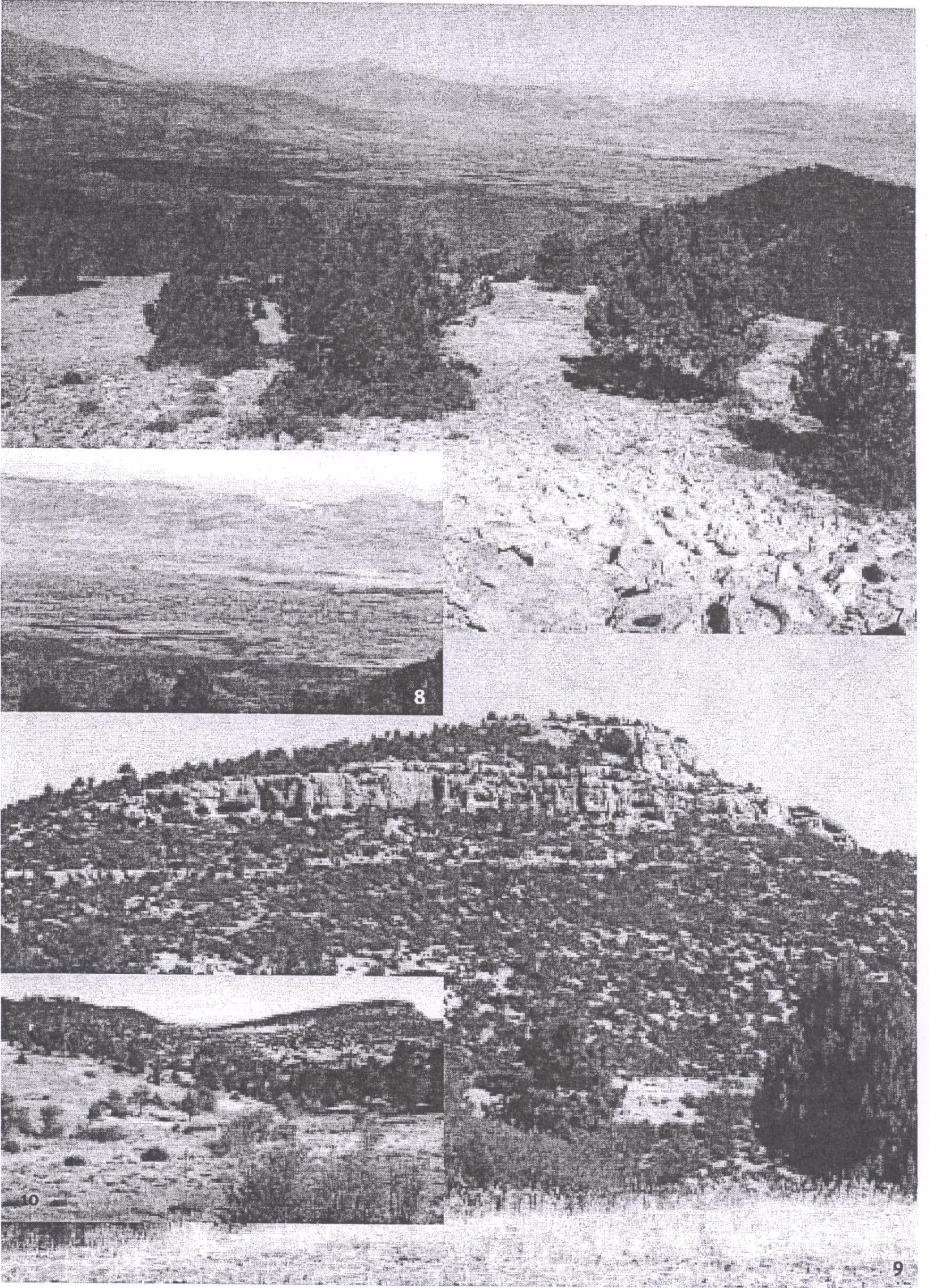
Kazanes Vadisi'nin Hellenistik Dönem öncesi tarihi, Phrygia Bölgesi içindeki diğer kentlere benzemektedir. Eski bir Anadolu sistemi olarak, kabilelerin birleşmesiyle oluşturulmuş kentlerde olduğu gibi, Kazanes Vadisi halkını, Phrygler ve daha çok yerel kabileler oluşturmuştur. Strabon (XIV.5.23) Pisidialılar ve Phrygialıların iç kesimlerde yaşadıklarını bildirmektedir. Bu bakımdan Hellenistik öncesi yerel halkları daha çok Pisidialılar ve Phrygialılar oluşturmuş olmalıdır¹⁶. Bu halklar kendi kültür ve inanışlarını, dıştan gelen daha az etkiyle (Hellenistik ve Roma) devam ettirerek, böylece dışa karşı daha kapalı bir kültür meydana getirmişlerdir. Bölgenin dışa kapalı ve yerel özelliklerinin daha ağır bastığını, burada bulunan alçak kabartmalı kireçtaşı altarda da açıkça görmek mümkündür¹⁷ (Resim 59). Strabon (XIII.4.17) Kibyralıların Lydiaların soyundan olduğunu, bunların Kabalis ve çevresindeki Pisidialıları ele geçirerek oraya yerleştiklerini, dil olarak da Pisidia, Solym, Hellen ve Lydia dilleri olmak üzere dört dil kullandıklarını bildirmiştir¹⁸. Bu da bölgeye farklı kabilelerin gelip yerleştiklerini ve dolayısıyla bunların farklı diller konuştuklarını gösterir. Çünkü Antik Dönem'de Kazanes Vadisi kentleri (Themisonion, Eriza, Phylakaion) üzerinde en az Laodikeia kadar Kibyra'nın da etkisi vardır. Hellenistik Dönem'le birlikte bölgeye Seleukoslar, Bergamalılar, Traklar, Makedonyalılar ve Romalılar gelerek yerleşmişlerdir¹⁹. Dıştan gelen bu halklar, bölge halkıyla kaynaşarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Antik Dönem'de Kazanes Vadisi kentlerinin (Themisonion, Eriza, Phylakaion) fazla gelişmemiş olmasının ana nedeni, bölgenin iki güçlü metropol kenti olan Laodikeia ve Kibyra'nın ortasında kalmasından kaynaklanmaktadır (Harita 2). Çünkü Kazanes Vadisi kentleri, hem tarımsal yönden hem de hayvancılık yönünden Laodikeia ve Kibyra'nın arka bahçesi konumundaydı. Antik Dönem'de bölgenin en önemli pazarı (agora) Themisonion'da (Karahöyük) kuruluyordu (Resim 3-4). Bu hareketli pazara, vadi üreticileri mallarını getiriyor ve Laodikeialı ve Kibyralı tüccarların beğenisine sunuyorlardı. Karahöyük Pazarı bu hareketli alışveriş geleneğini yakın geçmişe kadar sürdürmüştür²⁰. Çünkü bölge tarımsal girdiler bakımından bereketli topraklara, hayvancılık için de geniş mera-otlak ve dağlara sahiptir²¹.

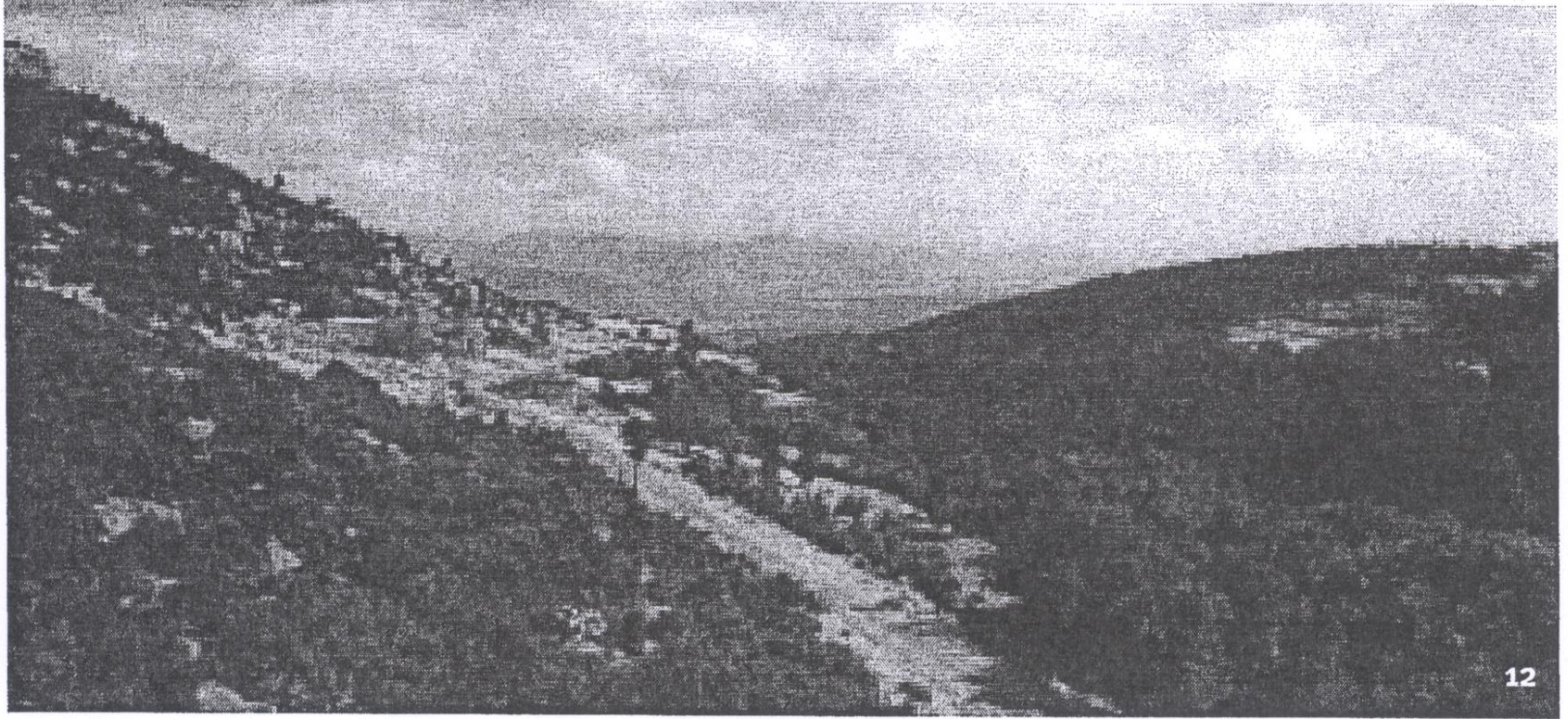
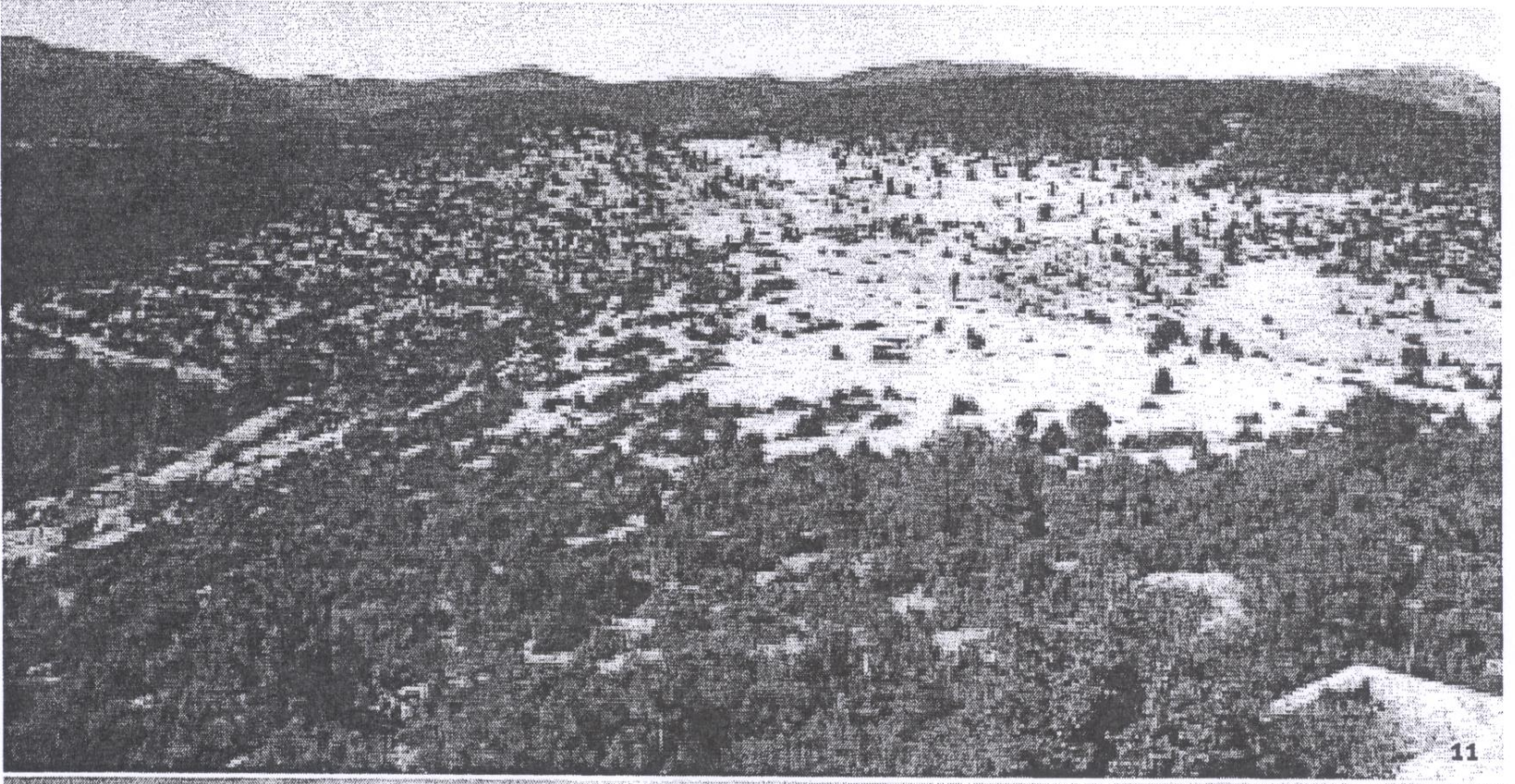
Günümüzde Karahöyük'te mevcut pazar yerinde 15 ayak üzerine ahşap hatıllarla yapılan, alt kısmı taş döşeme, üstü galvanizli sac bina ayaktaadır (Resim 4-5). Ayaklarda devşirme olarak mimari bloklar, kaide blokları, Bizans Dönemi sütun parçası, döşeme blokları gibi malzemeler kullanılmıştır. Dere kenarında yer alan pazar binasının hemen yanında tuvalet yapısı bulunur (Resim 6). Bu alan Antik Dönem'de de çok hareketli olmalıdır. Olasılıkla mevcut pazar yapısının bulunduğu alanda Antik Dönem'de bir agora ve latrina (tuvalet yapısı) olmalıdır, ki bu gelenek daha sonra da devam etmiştir.²²

Alacain (Agathe Kome)

Kazanes Vadisi'ne hakim noktada yer alan, günümüzde Alacain olarak bilinen, Bizans Dönemi'nde ise Agathe Kome olarak isimlendirilen yerleşim,²³ Acıpayam İlçesi'nin 5 km kuzeybatısında Acıpayam Ovası ile Nikfer Ovası'nı ayıran Gölge Dağları'nın uzantısı olan Bozdağ'ın devamında, Kır Dağları üzerinde yer almaktadır²⁴ (Harita 1, Resim 9-11).

Resim 7-8: Alacain Kale Tepe'den Kazanes Vadisi'nin (Acıpayam-Serinhisar Ovası) görünüşü. Honaz (Kadmos) Dağı, Aladdin Kasabası ve Karahöyük. Resim 9-10: Alacain (Agathe Kome) yerleşmesi alanı (mağaralar ve Kale Tepe).

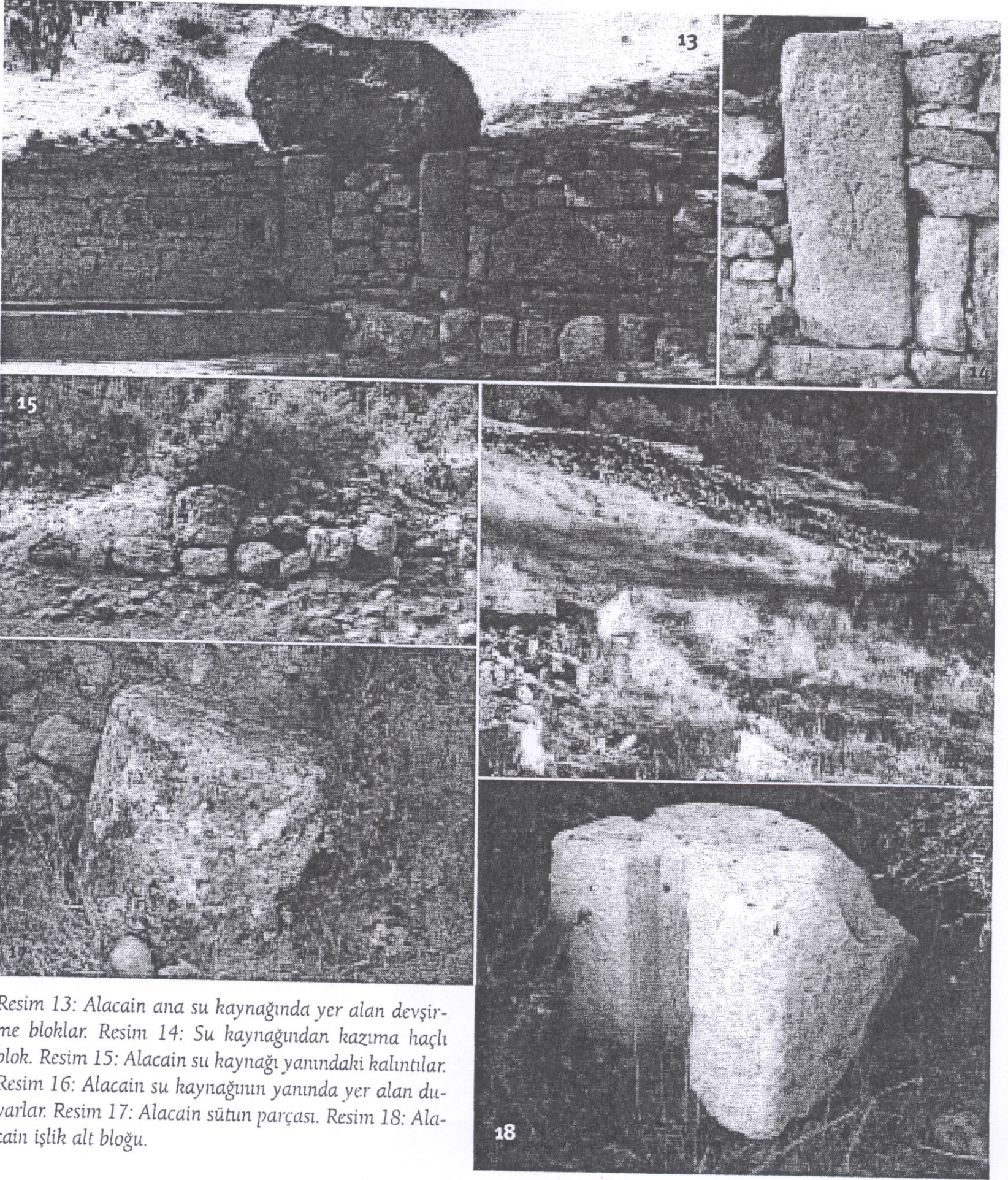

Resim 11: Alacain nekropol alanının görünüşü ve yerleşimlerin genel görünüşü. Resim 12: Alacain su kaynağı ve güney yamaçlardaki yerleşim alanı.

Alacain'de Bizans ve daha eski dönemlerde, yerleşmelerin su kaynağının güney yamaçlarda olduğu anlaşılmaktadır (Resim 12). Çünkü bu yamaçlarda yer yer bazı yapı temelleri, seramik, tuğla ve kiremit kırıkları göze çarpar²⁵ (Resim 15-18, 43). Yüzeyde görülen temeller, anıtsal nitelikte yapı kalıntılarına ait olmayıp bunlar daha çok kaba yöre taşlarından yapılan, basit nitelikteki duvar izleridir. Alacain yerleşmesinde Hellenistik Dönem öncesine giden, yüzeyde her-

hangi bir seramik buluntusu da tespit edilememiştir²⁶ (Resim 57). Antik yerleşim alanında en göze çarpan, kaya oygu tekneleri ve girlandlı taslakların oluşturduğu nekropol kalıntılarıdır (Çizim 3, Resim 34-40).

Kale Tepede yer alan kale ve onun güneybatı eteğindeki nekropol kalıntıları, buradaki Antik Dönem yerleşimleri hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Buluntular Alacain yerleşiminin hem sivil hem de dini karakterde olduğunu göstermektedir.

Resim 13: Alacain ana su kaynağında yer alan devşirme bloklar. Resim 14: Su kaynağından kazıma haçlı blok. Resim 15: Alacain su kaynağı yanındaki kalıntılar. Resim 16: Alacain su kaynağının yanında yer alan duvarlar. Resim 17: Alacain sütun parçası. Resim 18: Alacain işlik alt bloğu.

Alacain Kale Tepe zirvesinin güney uçurumu altında kaya mağaraları ve bu mağaraların önünde de Bizans Dönemi yerleşme izleri bulunur (Resim 44-47). Kale Tepe zirvesinin kuzeybatı ve batı tarafındaki sırtlarda ise herhangi bir yapı veya seramik kalıntısı tespit edilememiştir. Buda yerleşmelerin daha çok, ana su kaynağından itibaren Kale

Tepe'ye doğru uzanan, güney yamaçlarda olduğunu göstermektedir. Su kaynağı çeşme duvarında kullanılan bloklar, sütun parçası, işlik için kullanılan kanallı blok parçası, Antik Dönem'de hem sütunlu bir yapının hem de üretim için bir işliğin varlığını göstermektedir (Resim 13, 16-18).

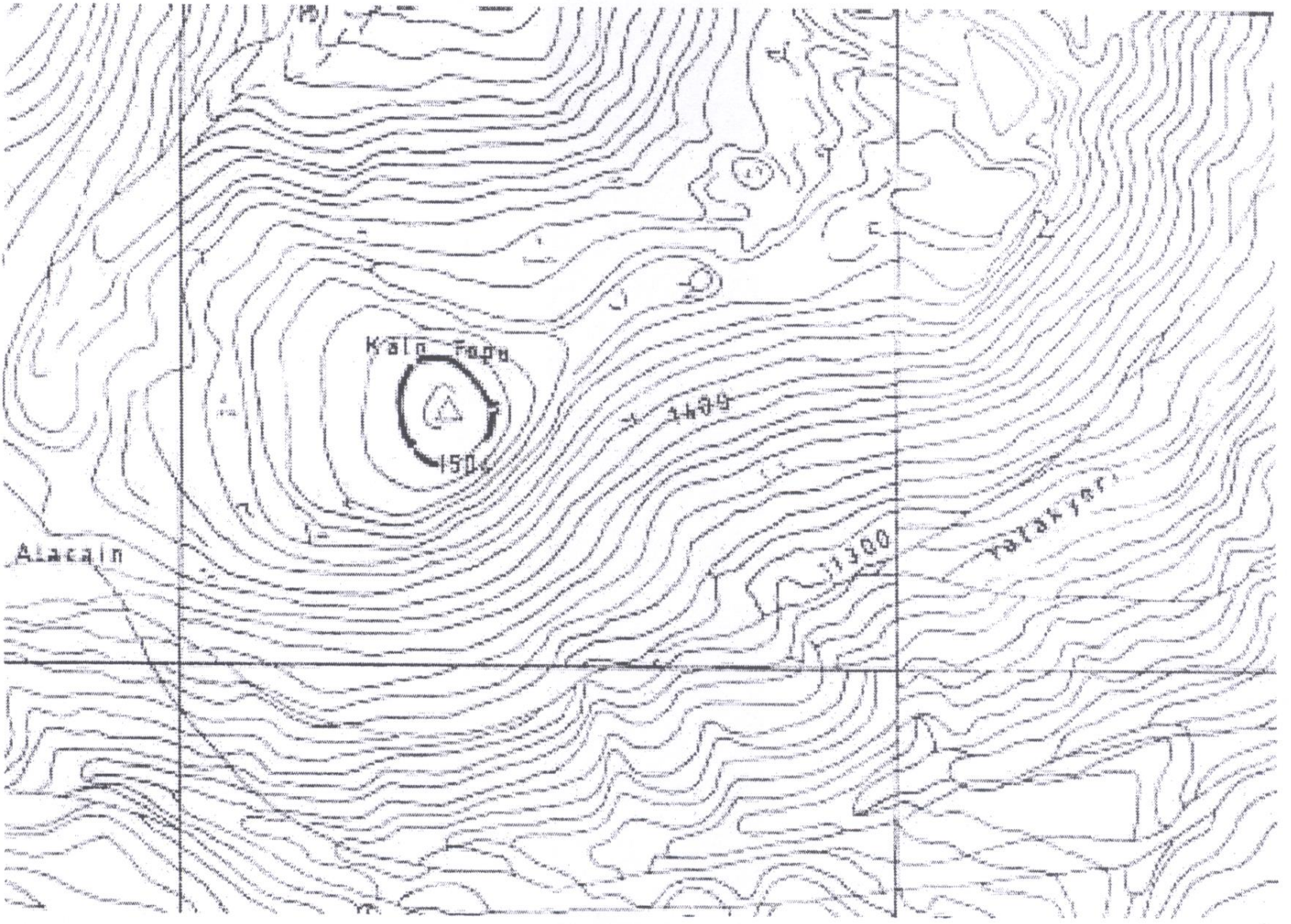

Reim 19: Alacain Kale Tepe zirvesine çıkış. Resim 20: Alacain Kalesi güney girişi.

Kale Tepe

Alacain zirvesinde 1.504 m yükseklikte Kale Tepe olarak adlandırılan yaklaşık 30.000 m² alanı kaplayan ve tüm ovaya hakim noktada güney, batı ve kuzeyi 2,5-3 m kalınlığında yöresel taşlardan yapılan kuru ve kaba örgülü duvarların çevirdiği kalenin, gü-

neydoğu kısmı uçurum olup üç yönden buraya bağlanmıştır (Harita 4, Resim 15-32). Kalenin güney ve batıda küçük tali girişleri, kuzeyde ise topografyaya uygun olarak asıl girişin yer aldığı 5 m genişliğindeki ana kapısı bulunur (Resim 20, 23, 30). Kale içinde kuzeybatıda gözetleme mekanı olabilecek kalıntılar ve yer yer yıkılmış diğer mekanlar

Harita 4: Alacain (Agathe Kome) yerleşmesi; yukarıda Kale Tepe.

vardır (Resim 25, 27-28). Yıkıntılar arasında çatı kiremitleri ve tuğla kaplamalar, az miktarda da seramik kırıkları tespit edilmiştir (Resim 25, 32). Kale içinde yüzeyde bulunan bazı testi parçalarında, düz kabarık şeritli ve bu kabarık şeritlerin üzerlerine henüz yaş iken parmak basılmasıyla oluşturulan süsleme tipi, Orta-Geç Bizans Dönemi (M.S.10-12.yy.) özelliği göstermektedir²⁷ (Resim 28, 58). Bu da alanın en son kullanımıyla ilgilidir. Ele geçen tuğla parçaları, kahverengi kil içine kum ve bitki parçaları katılarak yapılmıştır. Bunların bir yüzüne henüz yaş iken harcın iyi temas etmesini sağlamak amacıyla elle kanallar yapılmış ve sonra fırınlanmıştır.

Tüm Kazanes Vadisi'ne (Acıpayam Ovası) hâkim noktada yer alan bu küçük kalenin, hem ovayı gözetleme hem de savunma ve korunma amaçlı yapılmış olduğu anlaşıl-

maktadır²⁸. Çünkü herhangi bir tehlike anında burada yaşayanlar kaleye sığınarak korunuyor olmalıdır.

Kuzeybatı tarafta doğal vadi düzlüklerinin bulunduğu alanda, çok seyrek de olsa Geç Bizans Dönemi seramik kalıntılarını görmek mümkündür. Ancak yapı kalıntılarını gösteren temel izleri bu alanda tespit edilememiştir.

Alacain Kalesi'ne ulaşıldığında, uçurumun başladığı güney tarafta yaklaşık 2,5 m genişliğinde bir kapının yıkık da olsa izleri görülmektedir (Harita 4, Resim 19-20). Sur duvarından kuzeye doğru devam edildiğinde yer yer sur kalınlığının 3 m'yi bulduğu ve kalabilen mevcut yüksekliğin de 1,5 m civarında olduğu görülmektedir. Batı tarafta ise sur içine geçişi sağlayan 2 m'lik bir kapının varlığı tespit edilmiştir (Resim 21-23). Bu alan-

da ele geçen tuğla döşeme ve kaplama parçaları, kırmızı renkli hamurlu, içi bitki ve kum katkılıdır ve kaba olarak işlemiştir. Özellikle ele geçen 10 x 10 cm ebadında, 2 cm kalınlığında devetüyü renkli tuğla kaplama parçası hamuruna bitki parçaları, kum ve küçük taş kırıntıları katılarak yapılmış ve dışa bakan yüzeyine ise kırmızı şerit çizgiler çekilmiştir (Resim 24).

Batıdan girişi sağlayan sur kapısının kuzeydoğusunda yaklaşık 50 m mesafede güneydoğu-kuzeybatı yönünde bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Yapının ölçülebilen uzunluğu 4 m olup genişliği tespit edilememektedir (Resim 25). Bu alanda da bol miktarda tuğla parçalarının yer aldığı, bu parçaların birçoğunun kaplama ve çatı kiremidi parçaları olduğu görülmektedir. Bu da tuğla döşemeli ve kiremit çatılı sur içi yapılarının varlığını göstermektedir.

Sur duvarı kuzeye doğru takip edildiğinde, kuzeyden güneye dönüş yaptığı alanda kalınlığın arttığı ve yapı içindeki kuru duvarlardan yapılmış mekanların varlığı tespit edilmiştir (Resim 28-29). Bu noktadan tamamen Kazanes Vadisi (Acıpayam Ovası), Acıpayam-Alaaddin Kasabası ve Themisonion (Karahöyük) yerleşmesi görülmektedir. Kazanes Vadisi'ne hakim olan bu alandan kuzeybatı tarafta yer alan Kadmos Dağı (Honaz Dağı) geçişi bile rahatlıkla izlenebilmektedir (Resim 7-8).

Kale içindeki sur duvarına bitişik olarak kuzey-güney doğrultusunda yapılan mekanın uzunluğu 6 m, genişliği ise 5 m olup, kalabilen duvar yüksekliği 3 m civarındadır. Bu yapının doğusunda yer alan mekânın ise 7 x 5 m ebadında olduğu ve yine 3 m civarındaki yüksekliği izlenebilmektedir. Sura bitişik bu iki mekânın tüm ovayı denetler konumunda olmasından, gözetleme mekânları olarak yorumlanması mümkündür (Resim 27).

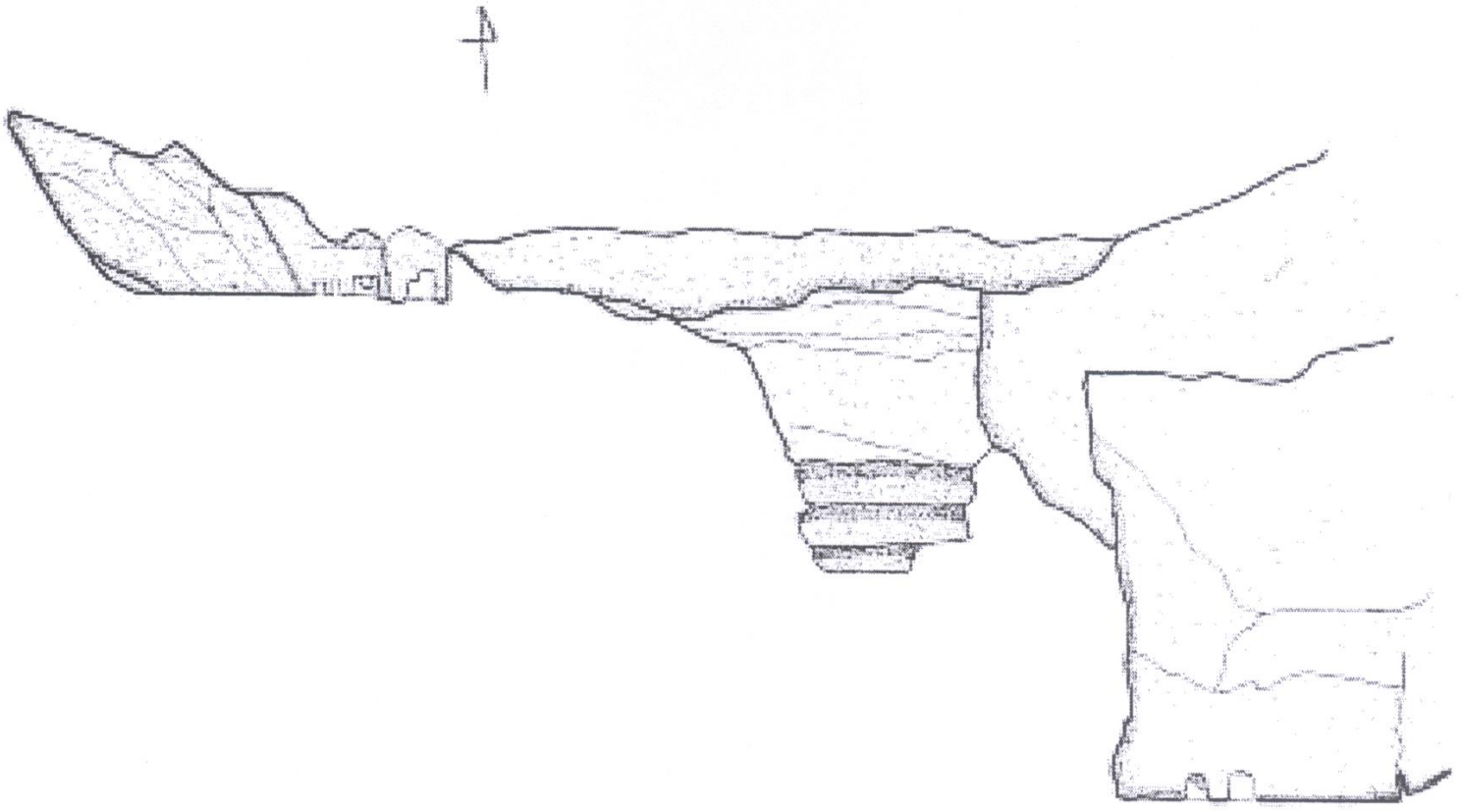
Doğuya doğru ilerlendiğinde sur duvarının yüksekliği yer yer 2 m'yi bulmaktadır. Burada 5 m genişliğinde bir kapı yer almakta ve bundan sonra sur duvarı yaklaşık olarak 15 m doğuya doğru uzayarak uçurum başında sona ermektedir. Bu girişin doğu yanında 5 m kalınlığında ve surdan 2 m çıkıntı yapan ana giriş bölümü yer alır (Resim 30-31). Burada Alacain zirvesinde bulunan kalenin asıl girişinin kuzeydoğu taraftan olduğunu gösterir²⁹. Zaten topografya da buna uygundur. Kalenin bütünü ele alındığında, kuzeydoğuda ana giriş kapısı yer almakta, güneyde ve doğuda da birer yan giriş bulunmaktadır (Resim 20, 23, 30).

Günümüzde sadece kaçakçıların (Resim 26), çobanların ve avcılarının uğrak yeri olan kale, kaba yöresel taşlardan 2,5-3 m kalınlığında kuru duvar örgülü olarak yapılmıştır. Bu tip zirvelerde yer alan kalelerin yapılışı, Hellenistik Dönem öncesi Demir Çağı'na kadar dayanmaktadır.³⁰ Daha çok Bizans Dönemi surlarında farklı ebatlardaki yöresel taşlar, yoğun harçlı olarak kullanılmıştır.

Kale kalıntıları, Alacain'de Antik Dönem'de yaşayanların ekonomik durumunu günümüze yansıtmaktadır. Kale hem ovayı gözetleme hem de burada oturanlar için geçici tehlikelerden korunma ve sığınma amaçlıdır. Kale içinde yüzeyde tespit edilen en son kullanım ile ilgili olan Orta-Geç Bizans Dönemi seramikleri, yine 12. yy.dan itibaren bölgenin Türkleşmesiyle ilgili olarak ovadan dağ eteklerine gelenler için gözetleme ve sığınma amaçlı tekrardan kullanımı akla getirmektedir. Çünkü kale, ana geçit noktası olan tüm Acıpayam-Serinhisar Ovalarına (Kazanes Vadisi) hakim noktada stratejik bir konuma sahiptir (Resim 7-8).

Kaya Üstü Mekanları

Kale Tepe zirvesinin güneydoğuya bakan yamaçlarında yer yer kaya yüzeyinin düzeltilecek dikdörtgen şeklinde mekânların yapıldı-

0 2m 4m

Alacain (Aga the Keme) 2053

Acık Hava Kutsal Alanı Genel Planı

Çizim 1: Alacain Açık Hava Kutsal Alanı planı.

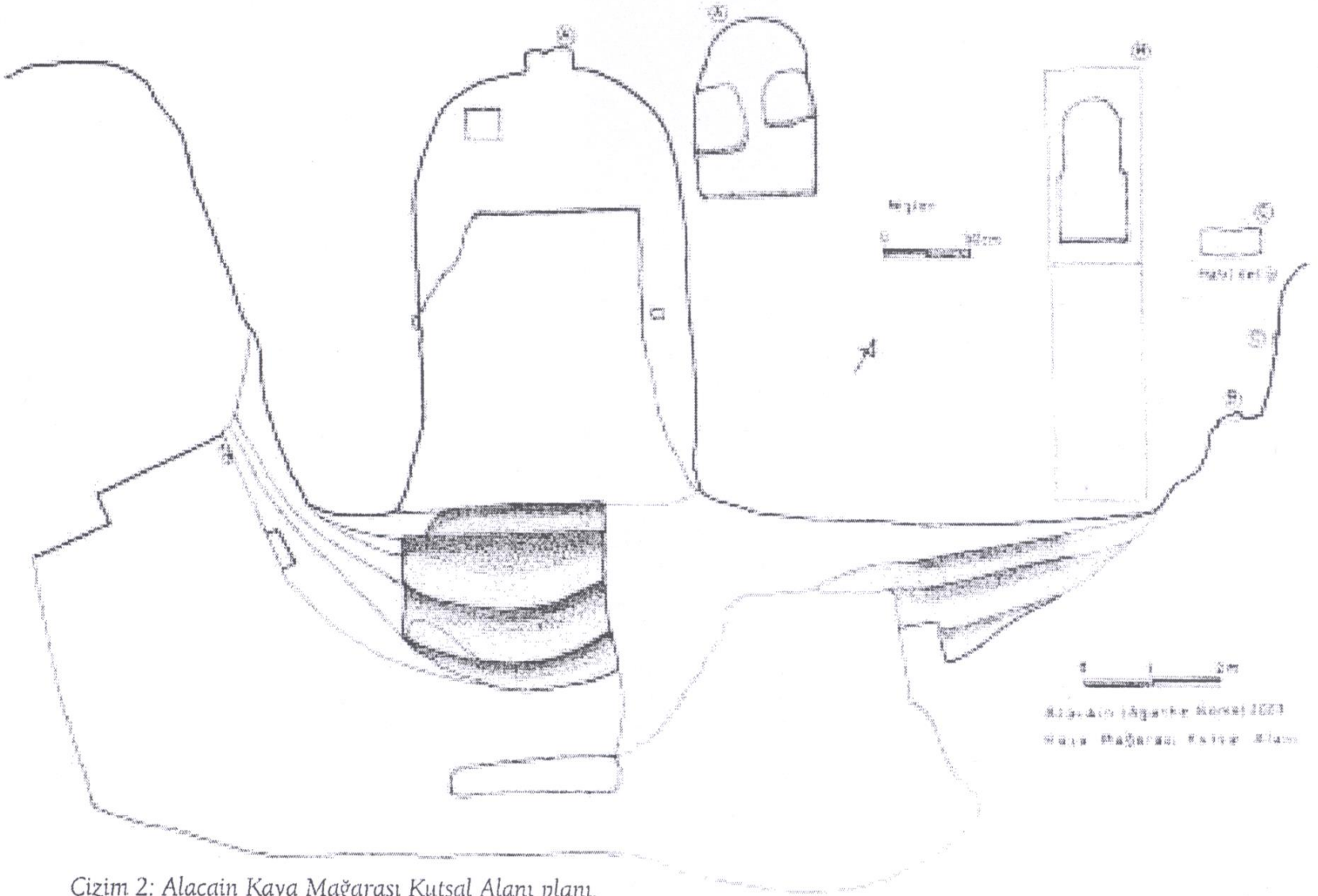
ğı tespit edilmiştir. Böyle bir mekân sur duvarının yaklaşık 150 m batısında kuzeydoğu eteklerde yer almaktadır. 2,30 x 3,30 m ebadındaki kaya yüzeyi, 40 cm derinliğinde kuzeydoğu-güneybatı yönünde oyulmuş olup, oluşturulan dikdörtgen mekân vadiye bakmaktadır (Resim 33). Bu mekânın kullanım amacını tam olarak tespit etmek oldukça güçtür.

Nekropol Alanları

Alacain'de nekropol alanları; Kale Tepe'nin batı, kuzeybatı, güney ve güneydoğu yamaçlarında yayılmıştır. Kale Tepe zirvesinin kuzeybatı yamaçlarında kayaların üzerinde yer alan ve etrafı kaya kütesinden oyularak ayrılan, ancak kütleyle bitişik oygu teknele- rin yer aldığı, bunun yanında yine yöresel malzemenin kullanılmasıyla yapılan düz ve girlandlı lahit taslaklarının oluşturduğu

nekropol alanlarının daha çok kuzeybatı ve güneye doğru sarkan yamaçlarda yayıldığı görülür (Çizim 3, Resim 34-40).

Diğer taraftan nekropol alanında, bağımsız olarak yapılan girlandlı lahit taslakları da yer alır. Bunlar dört tarafı kabartmalı girland taslaklı olanlar ya da kaya önüne yerleştirilmiş arkası düz, ön ve iki yanları kabartmalı taslaklı olanlar olmak üzere iki alt gruba ayrılır³¹ (Resim 37-38). Bu taslaklar ya düzleştirilen kaya yüzeyine doğrudan veya kaya yüzeyi biraz oyularak buraya yerleştiriliyordu. Bu yöntemle lahit mezarın kayma sorunu da çözülmüyordu (Resim 39). Bunlar içinde girland taslaklı olanların kısa yüzlerinde bazen tek bazen de iki yuvarlak büst taslakları bulunur. Bazılarının uzun yüzlerinde tabula ansata yapılmış, ancak yazıtsızdır. Olasılıkla buraya orijinalde yazıt, boyayla yazılmış ancak zaman içinde silinmiştir.

Çizim 2: Alacain Kaya Mağarası Kutsal Alanı planı.

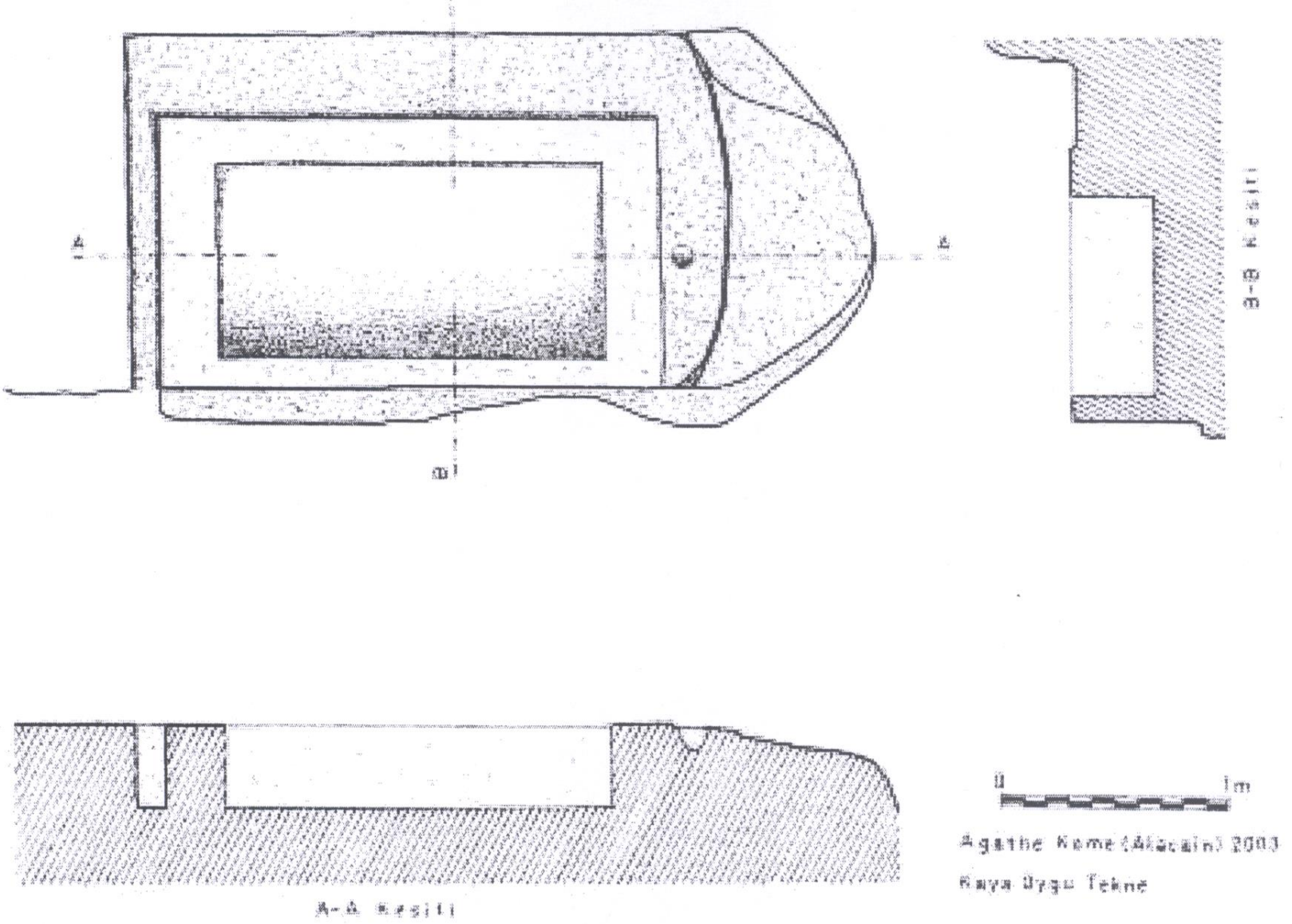
Kapaklar beşik çatılı düz ya da köşe ve tepeleri kaba akroterli, kısa cephe ortalarında birer yanlarda ikişer dikdörtgen kaldırma çıkıntılıdır (Resim 40). İç kısımları ise ya kavisli ya da beşik çatı şeklinde oyulmuştur.

Alanda tespit edilen birçok düz kaya oygu tekne ve girlandlı lahit taslaklarının burada yaşayan halka, din görevlilerine ve belirli zamanlarda sunum için gelen yöre çobanlarına ait olması gerekir.³² Nekropol alanında bazı kaya oygu teknelerin yanlarında yer alan sunu çanakları, Alacain'de açık hava kutsallığının mezarlara bile taşındığını göstermektedir (Çizim 3, Resim 35). Çünkü açık hava tapınımlarıyla ilgili alanda birçok sunu çanakları ve nişler yer alır. Düşünceye göre, sağlığında tapındığı tanrı-tanrıçasının kutsal alanına gömülmenin verdiği dinsel huzurun önemi büyüktür. Güneyde mağara içinde yer alan oygu tekne mezarın da bu amaç

doğrultusunda yapılmış olduğu düşünülebilir (Resim 36). Alacain Nekropolü gün geçtikçe kaçakçılar, avcılar ve çobanlarca tahrip edilmektedir.

Açık Hava ve Mağara Kült Alanları

Alacain'de (Agathe Kome) Yatak Yeri Deresine akan ana su kaynağının yaklaşık 200 m kuzeybatısında, açık hava kült alanına geçişi sağlayan merdiven basamakları yer alır (Resim 52). Yüzey araştırmalarında birisi su kaynağının kuzeyinde, diğeri de kalenin güney uçurumları altında yer alan kaya mağarasının içinde ve önünde nişler ile buna bağlı olarak kaya yüzeyleri ve önlerine yapılan sunu çanaklarına rastlanmıştır³³ (Çizim 1-2, Resim 48-51, 53-55). Nişler, merdivenler ve sunu çanakları dağlık bölgede yaşayan göçerlerin ve yerleşik halkın, yılın belli dönemlerinde buralarda inançları gereği tanrı-

Çizim 3: Alacain sunu çanaklı kaya oygu tekne.

ları için sunum yaptıklarını göstermektedir. Alanda tespit edilen çok sayıdaki sunu çanakları ve nişler, olasılıkla her kabilenin belli bir sunum alanının olduğunu göstermektedir³⁴ (Resim 56). Kalıntılara göre burası bir kent değil, daha çok bir köy (kome) yerleşimi niteliğindedir. Ancak bu köyün savunma ve dinselliğinin daha fazla ön plana çıkmış olduğu, zirvedeki kale ve sunum alanlarının çokluğundan anlaşılmaktadır. Bu da Alacain'de Antik Dönem'de sivil halk ve dini görevlilerin oturduğunu göstermektedir. Alacain'de yer alan kayalar, mağaralar, ormanlar ve su kaynağı kutsallık için elverişli unsurlardır.

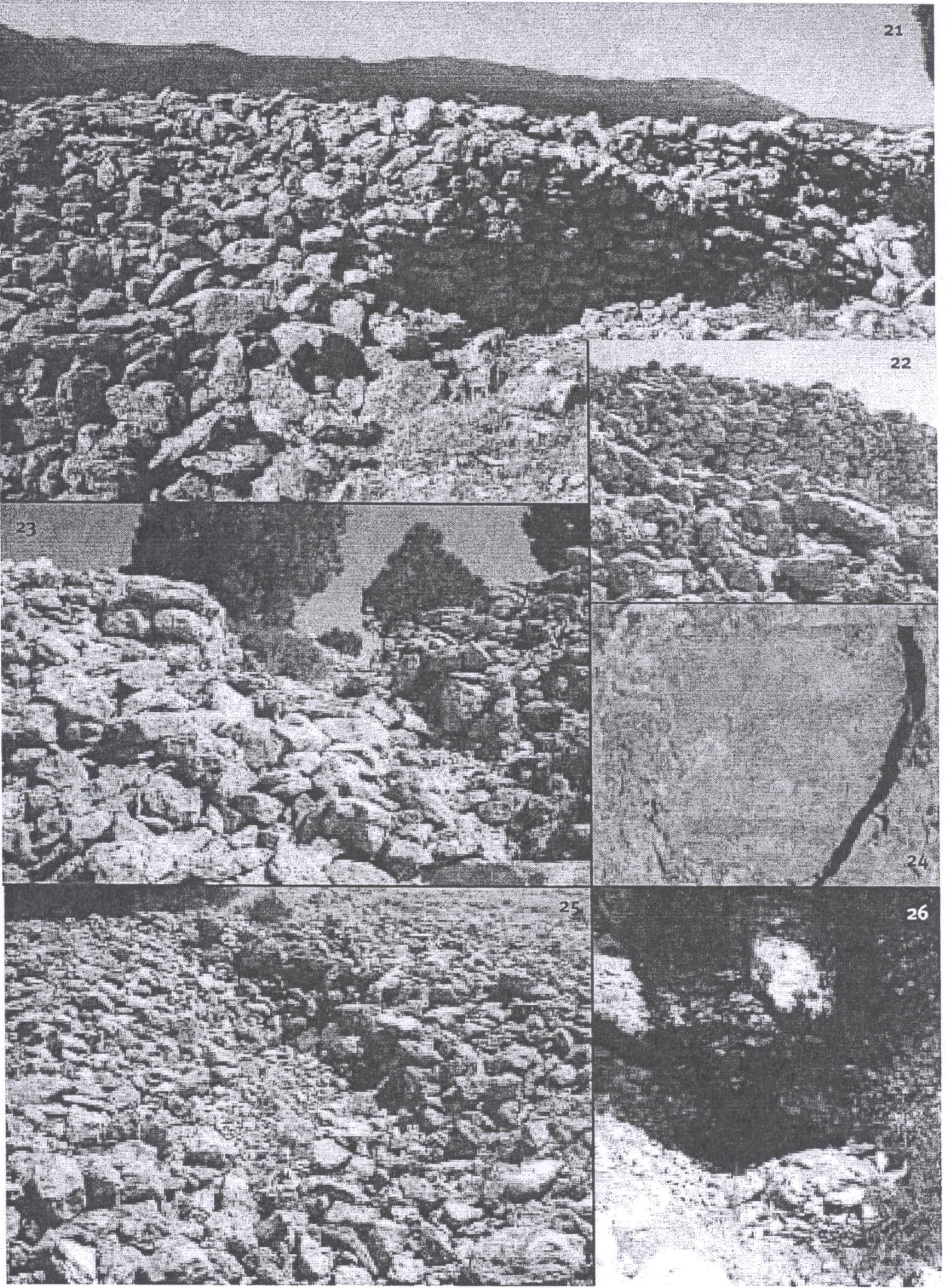
Kazanes Vadisi'ne hakim noktada yer alan bu kaya mağaraları içinde yer alan nişlerin özü, tanrıçaya ulaşmayı sembolize eder (Çi-

zim 2, Resim 48-51). Ayrıca nişlere seyyar stellerin de yerleştirildiğini gösteren stel geçirme yuvaları dikdörtgen niş içinde tespit edilmiştir (Resim 55). Bu da özde açık hava tapınımları ve fazla görkeme gerek olmadan gerçekleştirilen dinsel seremonilerin yapıldığını gösterir.

Alacain yerleşmesinde günümüze ulaşabilen kalıntılar içinde kutsallık daha çok ön plana çıkmıştır. Çünkü tüm Acıpayam Ovası'na hakim olan yeşillikler içindeki bu dağ zirvesinde, su kaynağı ve bu kaynağın üst kısmında, özü dağa ulaşan Dağ Tanrısı, lokal tanrılar ve Kybele açık hava tapınım alanları yer almaktadır³⁵ (Çizim 1-2, Resim 48-51, 54-56). Yine vadiye bakan kaya uçurumlarının güneydoğu yönünde yer alan mağara nişleri tespit edilmiştir (Çizim 2, Resim 48-51). Ka-

Resim 1: Denizli Bölgesi'nin uydudan görünümü.

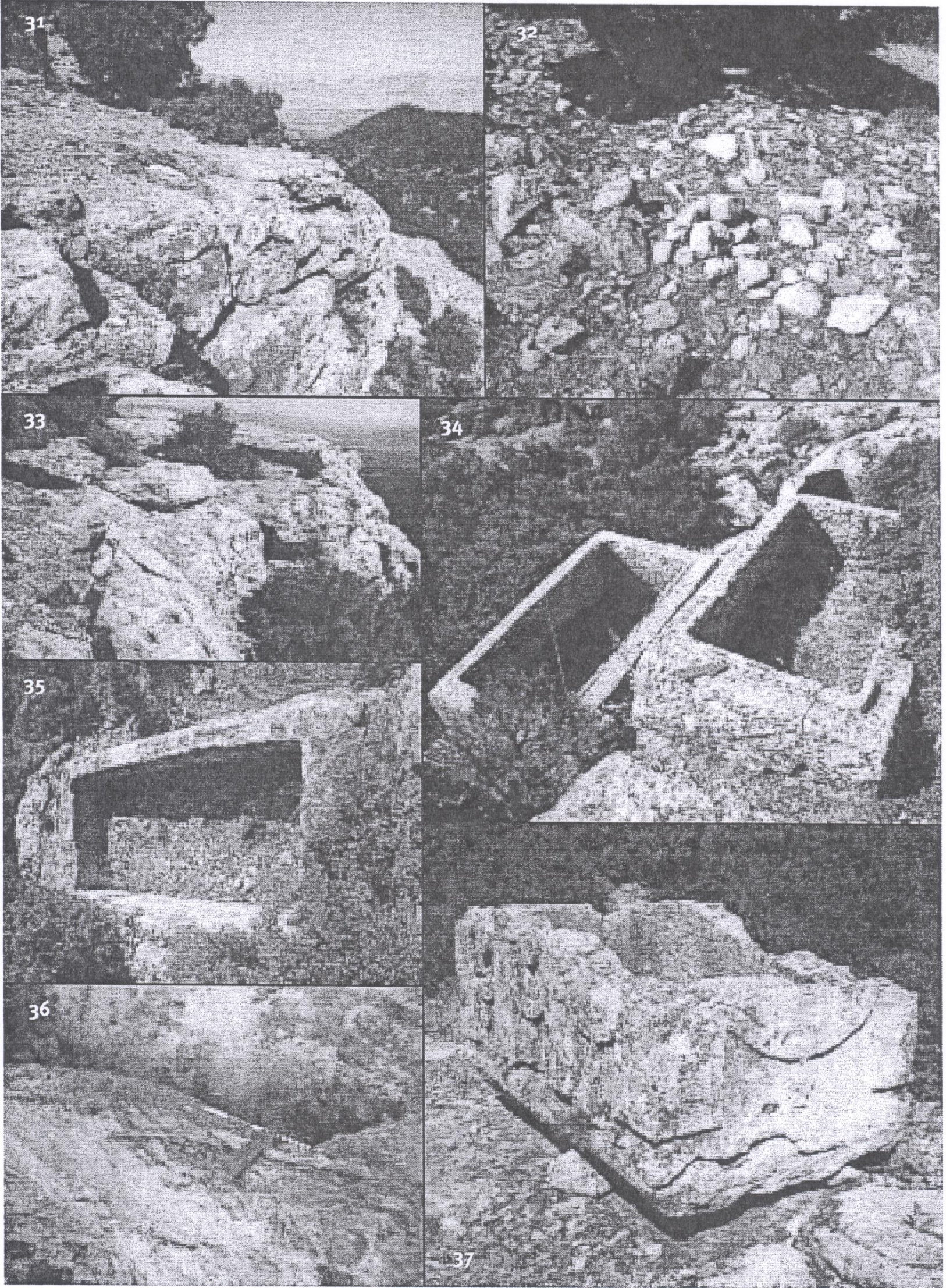

Resim 21: Alacain Kalesi sur duvarları. Resim 22: Alacain Kalesi sur duvarları. Resim 23: Alacain Kalesi batı girişi. Resim 24: Alacain Kalesi içinden pişmiş toprak boyalı kaplama parçası. Resim 25: Kale içi yapı kalıntısı. Resim 26: Kale içinden kaçak kazı çukuru.

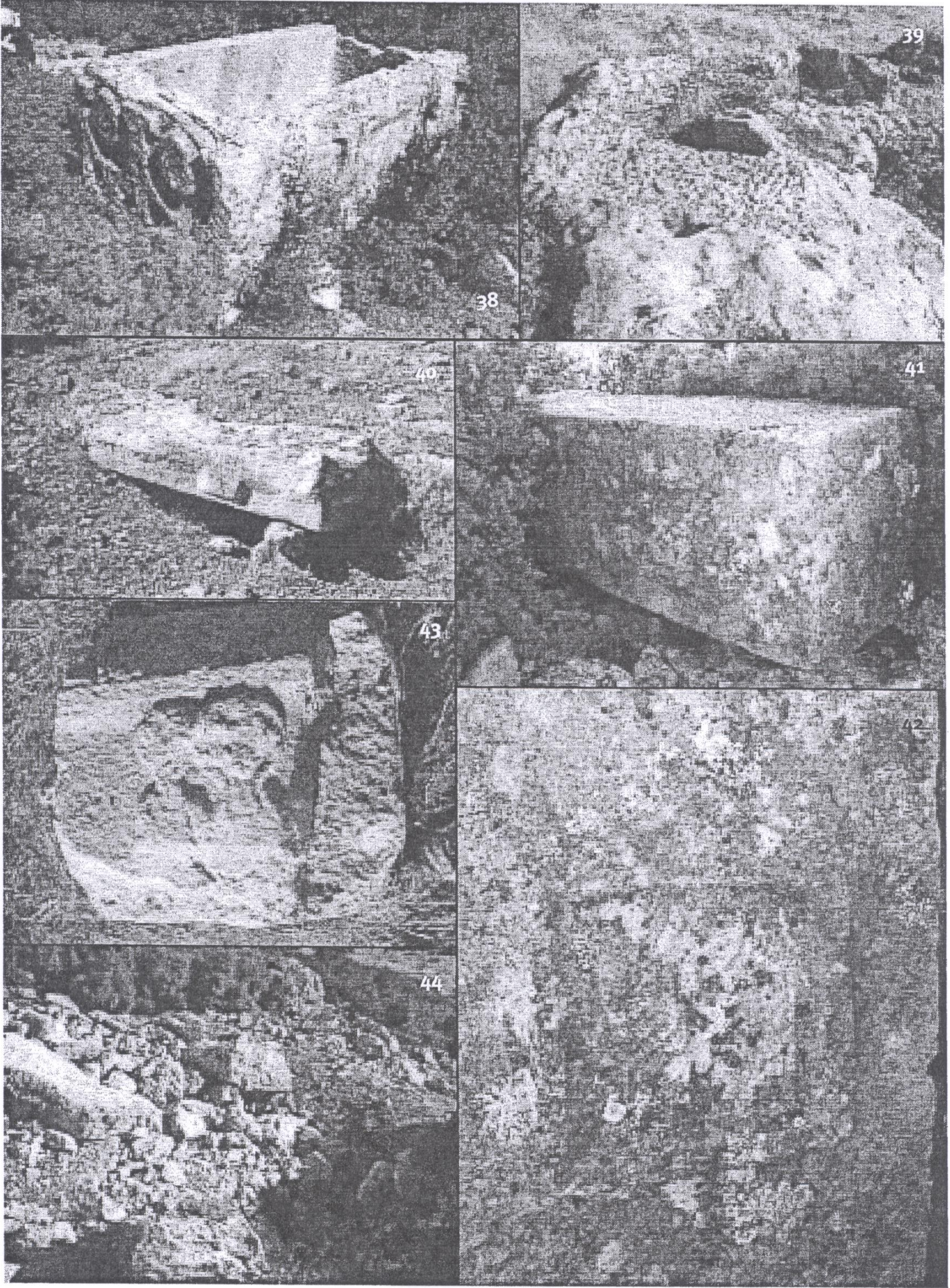

Resim 27: Alacain Kalesi içinde yer alan gözetleme mekanı ve diğer mekanlar. Resim 28: Alacain Kalesi içindeki kalıntıları. Resim 29: Alacain Kalesi kuzey surları. Resim 30: Alacain Kalesi kuzey ana giriş kapısı ve sur duvarları.

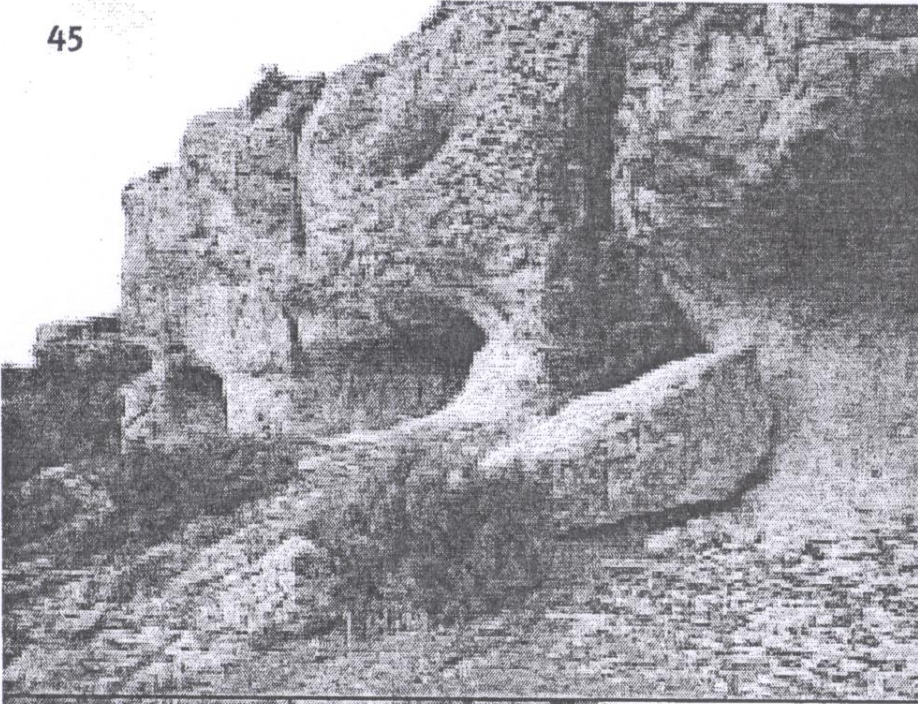

Resim 31: Alacain Kalesi kuzey surları sonundaki uçurum. Resim 32: Alacain Kalesi içinde pişmiş toprak tuğla ve seramik parçaları. Resim 33: Alacain Kale eteğindeki kayaya hazınmış mekan. Resim 34: Alacain kaya oygu tekne mezarlar. Resim 35: Alacain sunu çanahlı kaya oygu tekne. Resim 36: Alacain Mağarası içinde oygu tekne mezar. Resim 37: Alacain girlandlı lahit taslağı.

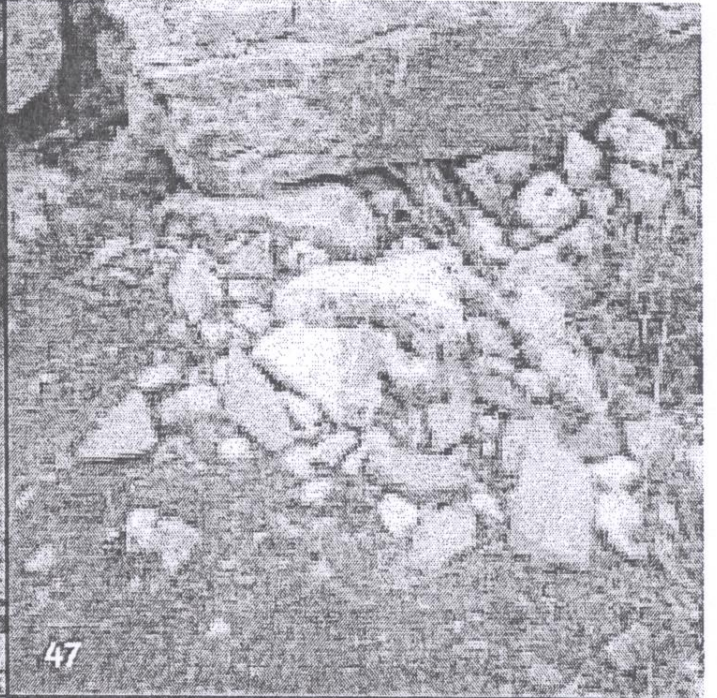

Resim 38: Alacain girlandlı lahit taslağı. Resim 39: Alacain kaya üzerine yapılan lahit yerleşme alanı. Resim 40: Alacain beşik çatılı kapak. Resim 41: Alacain kabartmalı ve haçlı Anta bloğu. Resim 42: Anta bloğu üzerinde yer alan kabartma. Resim 43: Alacain büst kabartmalı blok. Resim 44: Alacain mağara önündeki yerleşim kalıntıları.

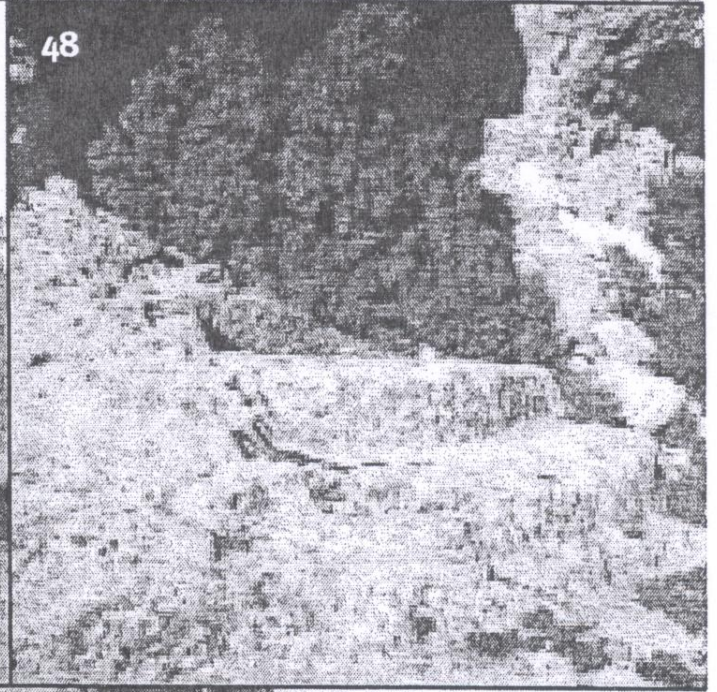
45

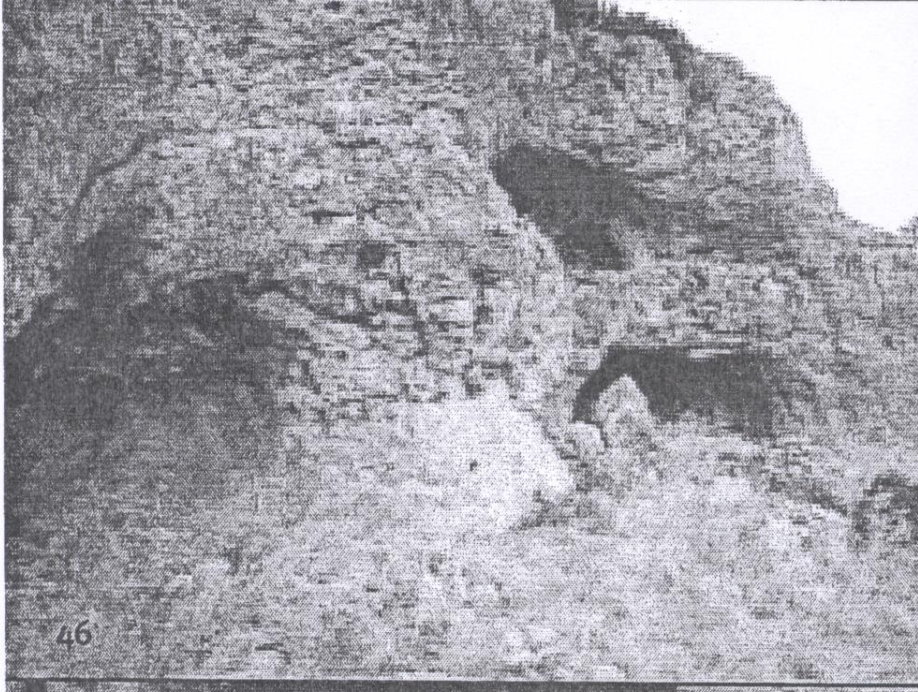
47

48

46

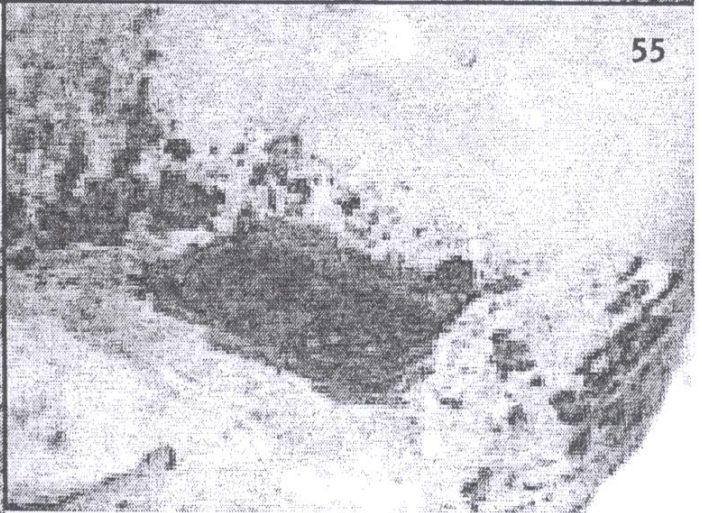
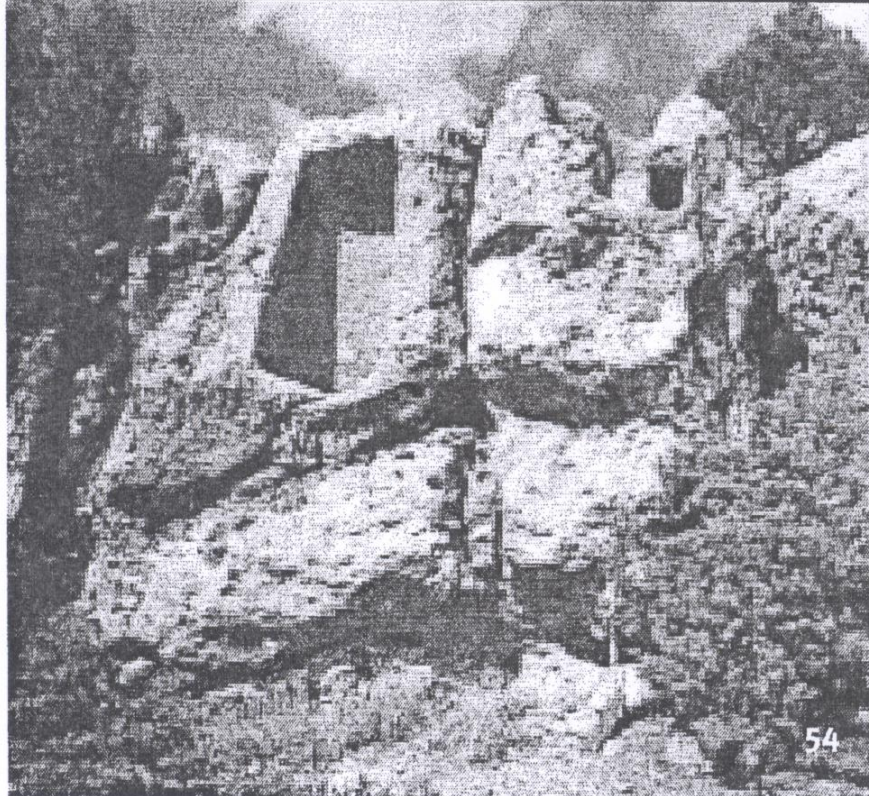
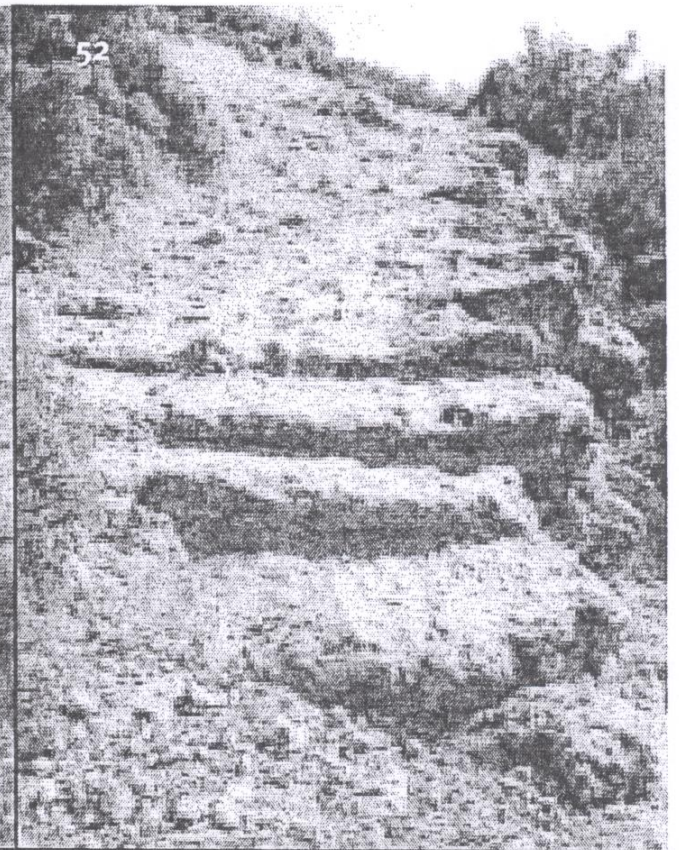
49

50

Resim 45: Alacain mağaraları. Resim 46: Alacain mağaraları. Resim 47: Alacain mağara yerleşimi önünde çatı kiremitleri. Resim 48: Alacain mağara içi ve önünde yer alan basamaklı kutsal alan. Resim 49: Alacain mağara içi nişli kutsal alan. Resim 50: Alacain kutsal mağara nişi yanında düzenlenen alan.

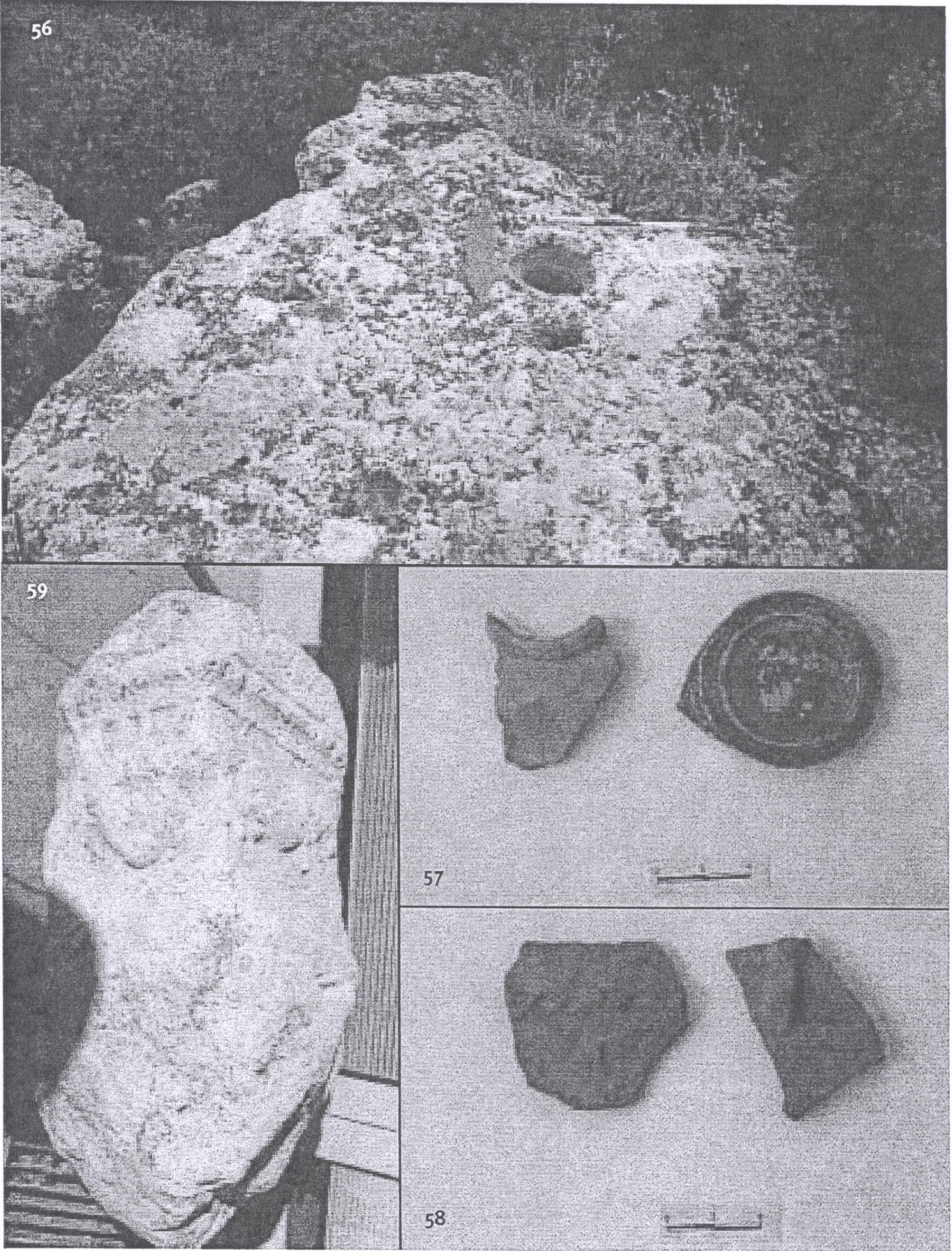
Resim 51: Alacain mağara önü kutsal alanı.

Resim 52: Alacain basamaklı geçiş.

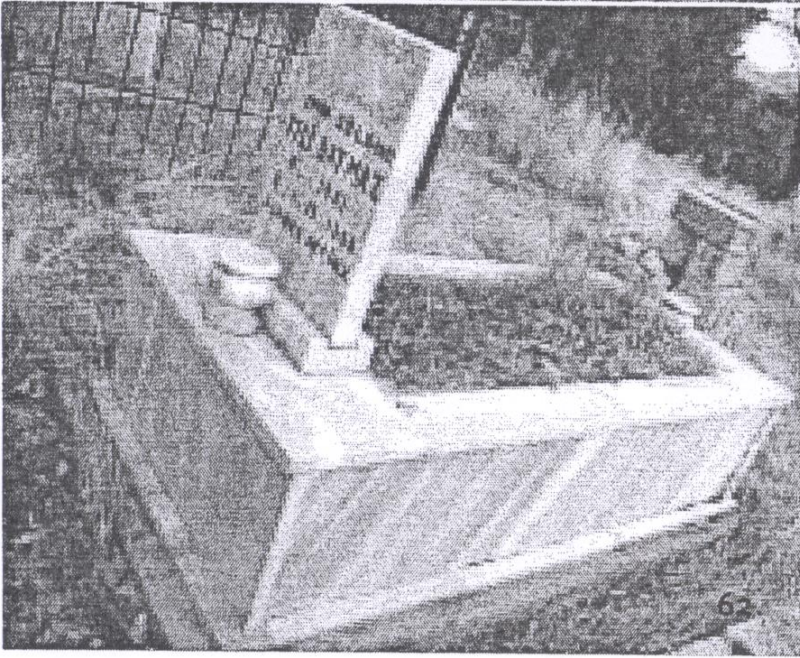
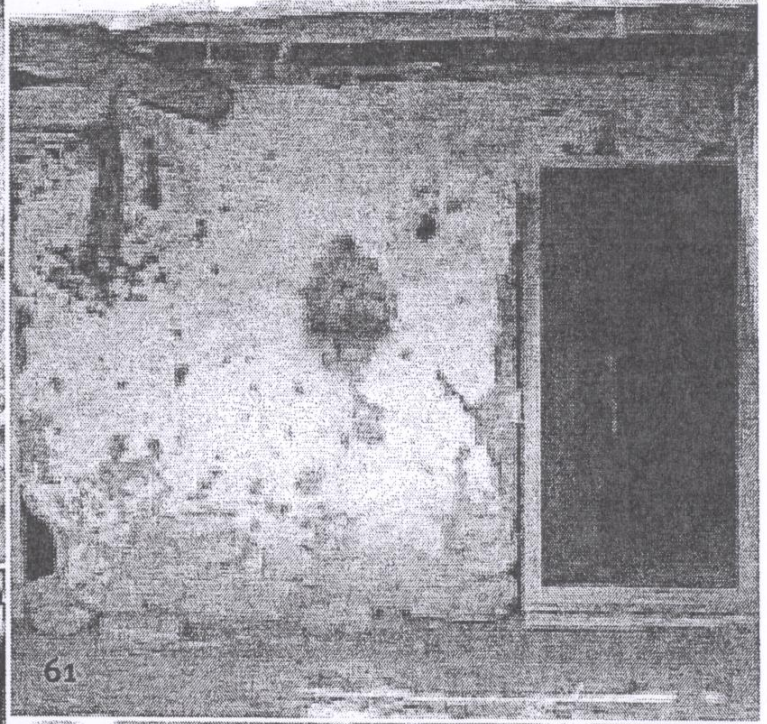
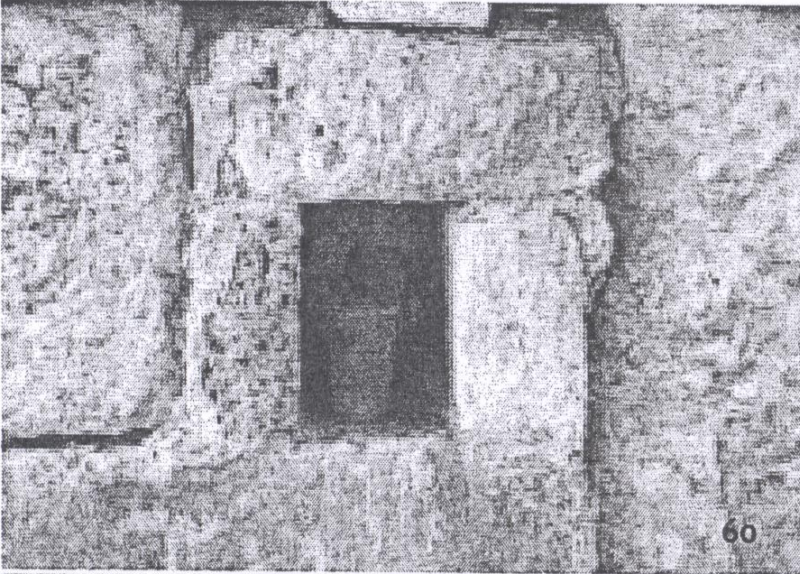
Resim 53: Alacain Açık Hava Kutsal Alanı.

Resim 54: Alacain Açık Hava Kutsal Alanı nişleri.

Resim 55: Büyük niş içinde yer alan seyyar stel yada heykel yerleştirme bölümü

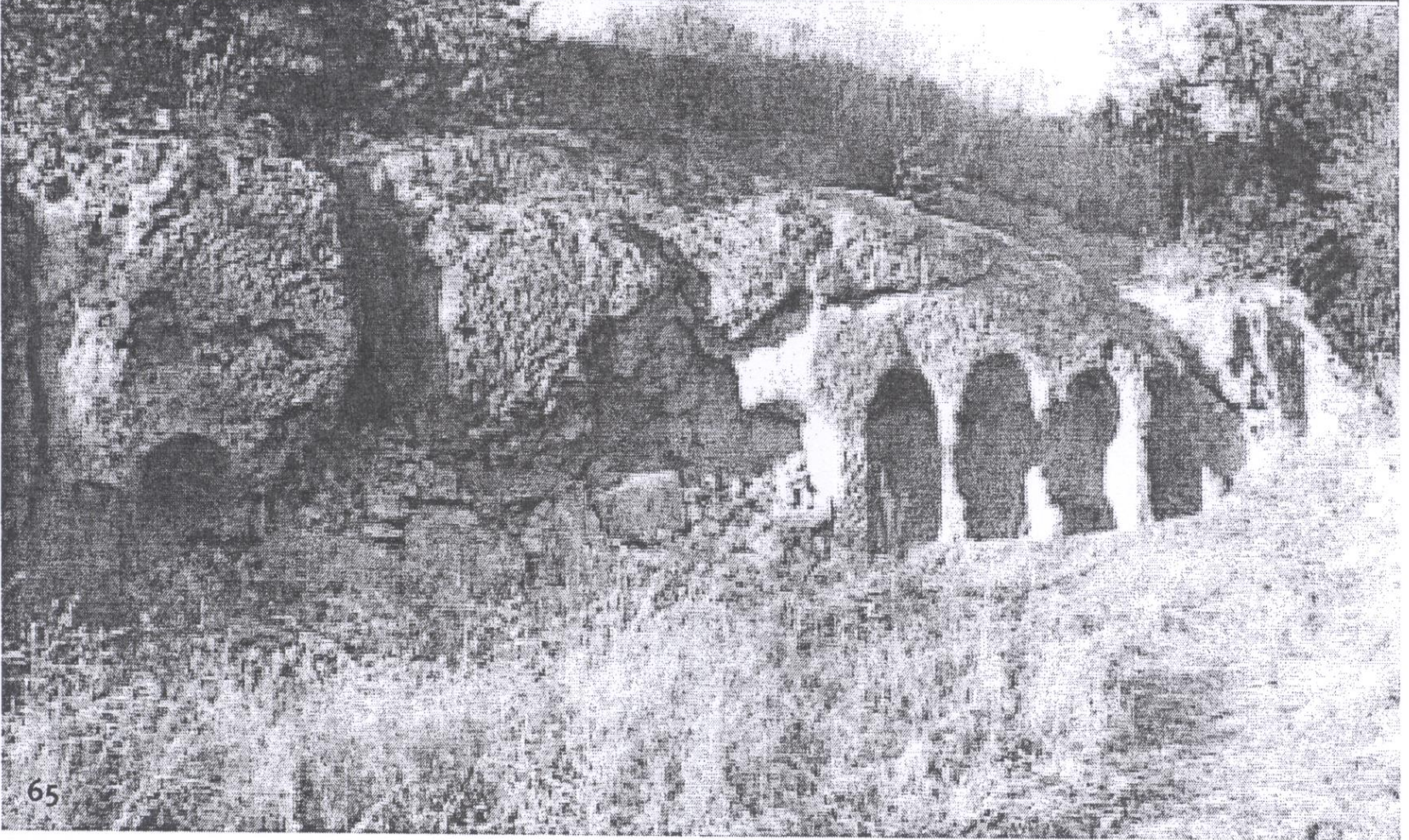
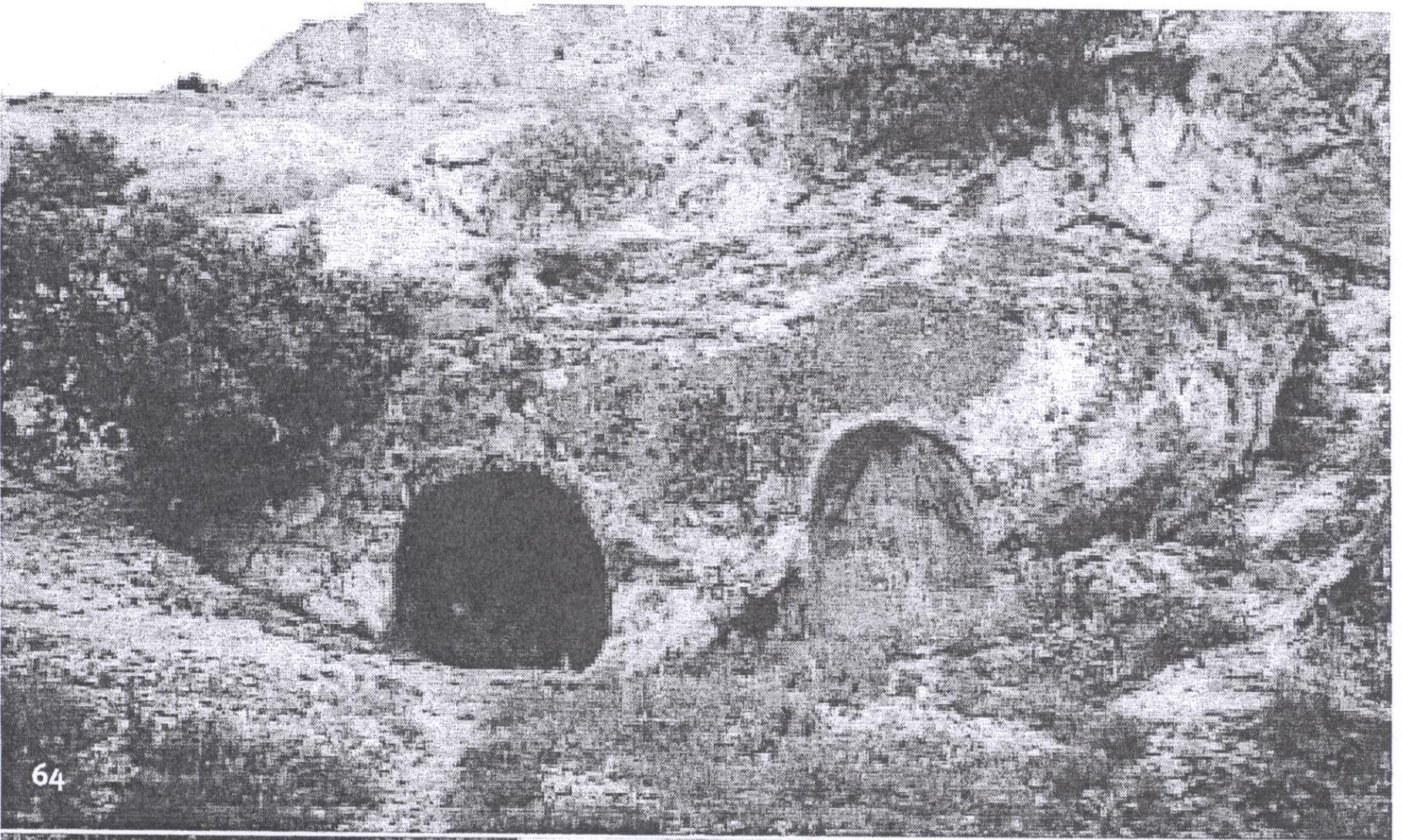
Resim 56: Alacain Açık Hava Sunu Çanağı. Resim 57: Alacain Geç Hellenistik ve Roma Dönemi kase parçaları. Resim 58: Alacain Orta-Geç Bizans Dönemi testi parçaları. Resim 59: Acıpayam kabartmalı altar.

Resim 60: Alacain çeşmeye ait bardaklık nişi. Resim 61: Yassihöyük'te eve ait nişli giriş. Resim 62: Karahöyük çift sunu Çanaklı mermer mezar. Resim 63: Manisa, Kula, Kenger Köyü Hayıt Dede Yatırı sunu çanağı.

ya mağarası içinde en geride, kayanın özüne yani tanrı-tanrıçaya ulaşmayı sembolize eden büst yerleştirilmiş olup, nişin solunda sunu çanağı, ön kısmında ise mekânın ahşap düzenlendiğini gösteren kayaya açılmış hatıl delikleri yer alır. Mağara mekânının daha uygun olması için zemin kısmı da oyularak düzleştirilmiştir. Kaya mağarası önünde iki yanda, solda törenlerin yönetildiği ve olasılıkla tören rahibinin oturduğu seyyar koltuk, hafif oval ve geniş olarak yapılan son oturma basamağı üzerine konmuş olmalıdır. Bu alana üç basamaklı merdivenle ulaşılır. Sağ tarafta ise iki basamak bulunur. Mağaraya ulaşan sol tarafta kaya yüzeyi dikdörtgen şeklinde düzenlenerek tören alanı oluşturulmuştur. Nişli kaya mağarasının sağında yer alan

ikinci mağarada da aynı düzenlemeler yapılmıştır. Burada dış tarafta kaya yüzeyine, iki mağara arasına büst yerleştirilecek niş yuvası açılmıştır. Ön kısımda kaya yüzeyinde de düzenlemelerin yapıldığını gösteren iki yanda dikdörtgen hatıl delikleri yer alır. Tüm bu düzenlemeler kaya mağaralarının içinde ve önünde kutsal tören alanlarının varlığını gösterir. Olasılıkla bu törenler sadece Kybele için değil aynı zamanda diğer lokal tanrılar için de yapılmış olmalıdır. Kaya mağarası içinde yer alan ikiz niş, Kybele-Attis veya Leto-Apollon gibi lokalleştirilmiş tanrı-tanrıça çiftlerine ait olmalıdır³⁶. Açık alanda yer alan bu nişlerin içine törenler sırasında seyyar, pinaks, heykel veya steller yerleştiriliyordu³⁷.

Resim 64: Eumeneia (Işıkli) Kutsal Kaya mihrapları. Resim 65: Çal-Develler Kesdanboğazi Mevkii Gavur Damları kaya mihrapları.

Alacain'in dinsel yönünü ön plana çıkaran sunu çanakları, kaya ve mağara nişleridir. Özünde tanrı ve tanrıçaya ulaşmayı sembolize eden bu kapı ve mihraplar Anadolu'nun tüm yöresinde, özellikle de Phrygia Bölge-

si'nde çok yaygındır.³⁸ Öyle ki bu mihraplar ve sunu çanakları, Anadolu geleneğinde mezarlara bile yapılmıştır. Bunlar Karia, Phrygia ve Pisidia Bölgelerinin kesişme noktasında, Kybele ve diğer yerel tanrılar

66

67

Resim 66: Tabai antik kenti anıtsal kaya mezarı odası mihrabı. Resim 67: Beyağaç Çiçekbaba Dağı zirvesinde Eren Baba kutlamaları.

Resim 68: Denizli Merkez, Server Gazi Beldesi, Su Uçtu Mevkii'nde yapılan kutsal törenler.

için yapılan kutsal mekanlardır.³⁹ Batı Phrygia Bölgesi'nde Eumeneia (Çivril İlçesi-Işıklı Kasabası) su kaynağı yanındaki sunum alanı ve kaya mihrabı (Resim 64), Çal İlçesi-Develler Köyü Kesdanboğazı Mevkii'nde, Gavur Evleri/Damları olarak adlandırılan sıralı on iki kaya mihrabının bulunduğu kutsal alan⁴⁰ (Resim 65) bunlar içinde en önemlileridir. Alacain'den güneybatıya doğru ilerlendiğinde İç Karia Bölgesi'nde yer alan Tabai (Kale İlçesi) antik kentinde, dağ zirvesinde birçok sunum nişleri, çanakları ve çukurlarının yer aldığı kutsal alanlar karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki bu nişler, kaya mezarlarının girişlerine ve içlerine bile yapılmıştır⁴¹ (Resim 66). Diğer taraftan Karia ve Phrygia sınırını oluşturan Salbakos Dağı (Babadağ) silsilesi üzerinde Davulcu-tepe'de de kaya nişleri ve sunum çanaklarıyla, kaya kutsal alanları yer alır. Günümüzde bölgede her yıl Salbakos Dağı (Babadağ) ve Kadmos (Honaz) Dağı'nda yer alan kutsal alanlara, çobanlar sürülerin çoğalması ve ürünlerin bol olması için kurban keserek sunumlar yapar. Benzer şekildeki seremoniler Beyağaç İlçesi Çiçekbaba Dağı zir-

vesinde⁴² (Resim 67) ve Denizli Merkez Server Gazi Beldesi'nde Domuzderesi, Su Uçtu Mevkii'nde de yapılır⁴³ (Resim 68).

Diğer Kalıntılar

Alacain'de, Bizans Dönemi'nde ise Hıristiyanlıkla ilgili bu dinin ağırlığını yansıtan haçlar görülür⁴⁴ (Resim 14, 41). Kalıntılardan Geç Antik Çağ ve Bizans Dönemi yerleşmesinin, güneydoğu eteklerde yer alan mağara önlerinde olduğu tespit edilmiştir.

Güneyde 10 m, doğu tarafta ise 20 m'yi bulan uçurumun üstünde kale, ön tarafında ise birçok mağara bulunmaktadır (Resim 44-47). Doğu tarafta yer alan mağaraların önünde herhangi bir yerleşim izine rastlanmamış olup yerleşim izleri daha çok güney tarafta yer alır.

Mağara nişi önünden biraz aşağıya yuvarlanan anta bloğu üzerine, dikdörtgen stel şeklinde alınlıklı alçak kabartma olarak, cepheden el ele tutuşan bir erkek ve saçları örtülü bir kadın yapılmıştır (Resim 41-42). Ana su kaynağının yanında tespit edilen kireçtaşı blok üzerine de alçak kabartma büst olarak

cepheden, başı örtülü bir kadın ve bir erkek betimlemesi yapılmış olup (Resim 43), bunlar genel olarak Geç Roma-Erken Bizans Dönemi özellikleri gösterir.

Değerlendirme

Alacain yerleşmesini genel olarak değerlendirecek olursak; asıl yerleşmenin su kaynağının bulunduğu alan ve üst yamaçlarından başlayıp güneydoğuya bakan vadi yamaçlarına kadar devam etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu yamaç yerleşmeleri, teraslar halinde düzenlenerek yapılmıştır. Yukarıda zirvede yer olan Kale Tepe'nin kuzeybatı eteğinde gruplar halinde ikili, üçlü ve dördü kayaya oyulmuş oygu tekneler yer alır⁴⁵ (Çizim 3, Resim 34-36). Bunlar yapılaşmalarına göre; etrafı kanallarla kaya kütesinden ayrılmış, alt kısmı kayaya bağlı olan oygu tekneler, tamamı kaya içinde olan kaya oygu tekneleri, yine alt kısmı kayaya bağlı ancak ön ve bazen iki yanlarına girilimli taslaklar yapılan örnekler olmak üzere gruplanabilir. Özellikle bazı kaya oygu teknelerin yan ve ön köşelerinde yuvarlak sunu çanakları yapılmıştır. Bu da açık hava sunumlarıyla ilgilidir. Bunların yanında, dikdörtgen sunu çanağı veya seyyar stel yerleştirilebilecek alanlar da tespit edilmiştir.

Alacain su kaynağı çeşme duvarında yer alan bardaklık nişi, Yassihöyük kerpiç evi giriş kapısı yanı nişi ve Karahöyük mezarı sunu çanağı, eski ve köklü geleneklerin günümüze yansımaları olarak yorumlanabilir (Resim 60-62). Aynı gelenek Anadolu'nun dört bir yanında günümüzde hâlâ devam ettirilmektedir⁴⁶ (Resim 63).

DİPNOTLAR

1. Yüzey araştırmasına; Arş. Görevlileri M. Ayşem TARHAN-Mehmet OKUNAK, Arkeologlar Rabia KADIOĞLU ve Hüseyin KIYAK katılmıştır. Katkılarından dolayı Pamukkale Üniversitesi

Rektörlüğü, Acıpayam Kaymakamlığı ve Belediyesi yetkililerine teşekkür ederim.

2. Head 1977: 687; Head 1906: 418-419, No. 4-5, Lev. XLIX/1-2; SNG 1982: No. 750; Ruge 1921: 101; S. Severus (M.S.193-211)- I. Philip-pus (M.S. 244-249) zamanlarına ait yarı otonom sikkelerin arka yüzlerinde, Irmak Tanrısı Kazanes yarı uzanmış (ΘΕΜΙCΩ ΝΕΩΝ ΚΑΖΑΝΗC= THEMISONEON KAZANES), vücudunun üst kısmı çıplak, ancak alt kısmı himation giyimli, sol kolu altında devrilmiş ve su akan vazosu, Kazanes Irmağı'nı sembolize etmektedir.
3. Ramsay de Salbakos (Babadağ) ve Kadmos (Honaz) Dağı'nı Phrygia sınırı olarak kabul etmekte, Kazanes Vadisi'nin Phrygia sınırı içinde gösterilmesinde ise, Laodikeia ile Themisionion arasında ticaret ve yönetimin bağlayıcı olduğunu bildirmektedir (Ramsay 1895: 253-254). Ayrıca Phrygia ve Pisidia Bölge bağlantısı için bkz. Robert 1954: 52-53.
4. Kazanes Vadisi; Phrygia, Pisidia, Lykia ve Karia Bölgeleri arasında geçişi sağlayan tampon bölge konumundadır. Bu nedenle kesin bölge sınırlarını belirlemek zordur. Strabon (XIII.4.12) güneye doğru Toroslar'a kadar uzanan kısımların iç içe girmiş olduğundan Phrygialılar, Kariyalılar, Lydialılar ve Mysialıların birbirine karıştıklarından ayırt edilmelerinin güç olduğunu belirtmiştir.
5. Salbakos Dağı, Karia ve Phrygia sınırını oluşturur. Tavas Ovası antik kentleri; Herakleia Salbake, Apollonia Salbake, Tabai ve Sebastopolis, Karia Bölgesi kentleri içinde, Alabanda Conventus'una dâhillerdir. Salbakos Dağı'nın Lykos Vadisi'ne bakan kuzey yamaçlarında yer alan Attouda ve Trapezopolis antik kentleri de İmparator Diocletianus'un (M.S. 284-305) yaptığı bölge taksimatına kadar, Karia Bölgesi sınırları içinde sayılmışlar, ancak Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nde Phrygia Pacatiana'sına bağlanmışlardır (Bkz. Ramsay 1895: 165-166, 171-172; Şimşek 2002a: 3). Phrygia Bölge haritası için bkz. Sevin 2001: Res. 29; Calder-Bellan 1958; Ramsay 1897; Ramsay 1960: 100; Traversari 2000: Fig.1).
6. Indus (Dalaman) Çayı hakkında Davis, 1874

- yılında yayımlanan *Anatolica* adlı gezi notlarında bilgi vermiştir (Davis 2006: 96).
7. Kazanes Vadisi kentleri olan; Themisionion, Phylakaion ve Eriza'nın tam lokalizasyonları henüz yapılamamıştır. Ancak araştırmacılar Themisionion'u, ovaya hakim noktada ve geçiş yolu üzerinde olması, kuruluşun Seleukos kent geleneğine uygun olması gibi nedenlerle, Karahöyük üzerine yerleştirmişlerdir (Bkz. Ramsay 1895: 252-253; Ramsay 1960: 146). Peutinger Tablosu'ndaki mesafe çizelgesine göre Themisionion, Laodikeia'nın 50 km güneyindedir (Texier 2002: 394). Günümüzde Karahöyük'te antik kentle ilgili fazla kalıntı göze çarpmamaktadır. Mevcut kalıntılar da daha çok yerel özelliklerin ağır bastığı, Roma ve Geç Antik Çağ karakteri taşımaktadır. Bu da Kazanes Vadisi kentlerinin dışa kapalı olduklarını, Romalılık özelliklerinden fazla etkilenmediklerini ve daha çok yerel özelliklerini gösterir.
  8. Traversari 1995: 67-69; Traversari 2000: 9-12, Fig.1-2; Özsait 1982: 356-357; Ramsay 1960: 46-47, 50, 471-472; Ruge 1934: 1640; Ramsay 1895: 251-255. M.Ö. 190 yılında Bergama destekli Romalılar ve Seleukoslar arasında yapılan Magnesia Savaşı sonunda, müttefiklere savaş ganimeti dağıtmak için Senatoca görevlendirilen Romalı komutan Gnaeus Manlius Vulso, M.Ö. 189 yılında Themisionion yolunu kullanarak Termessos'a ulaşmıştır (Magie 1950: 279-280, 1156-1158, not 4; Magie 2001: 40-43; Robert 1954: 18). Bu bilgiler Hellenistik Dönem'de güney yolunun faal durumda olduğunu göstermektedir. Peutinger Tablosu'nda gösterilen ve Cormasa'ya ulaşan yolda ilk kavşak noktası Themisionion'dur.
  9. Bölge höyüklerinde şimdilik en eski yerleşim Eski Tunç Çağı'na (M.Ö. 3000) kadar inmektedir (bkz. Duru 1999: 131-138). Ayrıca höyükler için bkz. Daldaban vd. 2001: 44-47.
  10. Ramsay 1895: 252; Head 1977: 687; Head 1906: civ; Sevin 2001: 204; Ruge 1934: 1638. En erken Eriza sikkeleri M.Ö. 1. yy.a tarihlenir (Head 1906, lvii-lviii; Head 1977: 672-673; SNG 1982: No. 364). Ancak Eriza'nın M.Ö. 189 yılında Romalı G. Manlius Vulso tarafından ele geçirildiği bilinmektedir (Sevin 2001: 204; Ramsay 1895: 259). Eriza için ayrıca bkz. Ruge 1934: 469-470.
  11. Ramsay 1895: 257; Ruge 1934: 1639. Yazıt, Kral II. Antiokhos'un karısı Laodike ve kız kardeşinin kültlerinin kuruluşuyla ilgilidir. Hellenistik Dönem öncesi seramik kalıntıları daha çok höyük yerleşimlerinde bulunur. Bunun yanında ovayı kontrol eden geçit ve zirvelerde (Tombalak Kaya, Malı Dağı, Alacain gibi) Hellenistik Dönem öncesi kalıntılara rastlanılır. Kazanes Vadisi yerleşimleri için ayrıca bkz. Söğüt 2003.
  12. Strabon, XIII.4.2; Magie 2001: 63-69.
  13. Ramsay 1895: 265.
  14. Ramsay 1895: 80-83; Sevin 2001: 204; Belke-Mersich 1990: 323-324; Robert 1954: 154-156.
  15. Ramsay 1895: 252-255, 274; Belke-Mersich 1990: 172, 403; Ruge 1934: 1640. Ayrıca Phylakaion için bkz. Ruge 1941: 980-981.
  16. Sevin 2001: 196-197; Ramsay de Kazanes Vadisi halklarını kültür ve inanç bakımından daha çok Pisidia kökenine bağlamaktadır (bkz. Ramsay 1895: 251-252).
  17. Acıpayam İlçe girişinde akaryakıt istasyonunda bulunan kare kesitli altarn (Ölçüleri: gen. 50 cm, yük. 100 cm), bir yüzünde tamamen yerel stilde alçak kabartma olarak yapılmış ışın taçlı bir baş yer almaktadır. Bu betimleme bölgede yaygın olan ve Themisionion sikkelinde Koruyucu Tanrı olarak görülen Lykabas-Sozon'dur. Tanrı burada yerelleştirilerek Apollon ve Helios'un özelliklerini almış gibi gözükmektedir (bkz. Ramsay 1895: 262-263; Head 1906: 419, No. 5-6, Lev. XLIX/2; Head 1977: 687). Yanda görülen profilden betimlenmiş hörgüçlü boğa ise, yakın kent Tabai sikkelerinde M.Ö. 1. yy.da yaygın olarak kullanılmıştır (bkz. Head 1977: 626; Head 1897: 161, No. 13-16, Lev. XXV/4-5).
  18. Ramsay 1895: 265; ayrıca yazar Kibyra, Themisionion ve Laodikeia arasında ticari ilişkilerden kaynaklanan yakın aile isimleri bağlantısına da değinmiştir (bkz. Ramsay 1895, 265-266).
  19. Ramsay 1895: 257-260.

20. 1884-1886 yıllarında Kazanes Vadisi'nin birçok köyünü gezen Ramsay, bölgenin ortasında yer alan Karahöyük Pazarı'nın çok hareketli olduğunu, Acıpayam'ın ilçe merkezi olmasına rağmen ticari hayatın kalbinin burada attığını, mil taşı ve diğer yazıtların da bulunduğu antik kalıntılar içinde pazarın kurulduğunu bildirmiştir (bkz. Ramsay 1895: 253).
21. Osmanlı Dönemi'nde de geniş otlak ve meralara sahip olması nedeniyle Acıpayam, Gölhisar ve Çameli Ovaları önemli at yetiştirme merkezleridir.
22. Eldeki kalıntı ve bağlantılar bir araya getirilecek olursa; Kazanes Vadisi içinde Karahöyük'ün konumu, hareketli bölge pazarı geleneği ve bunun Antik Dönem'de de var olabileceğini gösteren buluntular, Themisonion'un lokalizasyonunun Karahöyük'te olabileceğini daha çok güçlendirmektedir.
23. Ramsay 1885: 261-262; Belke-Mersich 1990: 172; Robert 1954: 32, 70.
24. Günümüzde ana su kaynağının yanında 2-3 ev, vadi karşısında güneyde ise 1-2 çoban evi görülür. Alacain'e ulaşım vadi içinde yer alan, ana kaynağın da aktığı Yatak Yeri'nden ve Nikfer, Bozdağ'a ayrılan yoldan sağlanmaktadır.
25. Alacain (Agathe Kome) yerleşimiyle ilgili kısa bilgiler Ramsay 1895: 261-262'de verilmiştir. Yerleşim yeri ilk defa Prof. G. Hirschfeld ve A.H. Smith tarafından ziyaret edilmiştir (ayrıca bkz. Robert 1954: 34-35, 70).
26. Yüzeyde bulunan deve tüyü renkli hamurlu, halka kaideli ve siyah astarlı kase parçası, Geç Hellenistik Dönem özelliği göstermektedir. Deve tüyü renkli hamurlu, astarsız halka kaideli diğer kase parçası ise, Roma Dönemi özelliği taşımaktadır (Hellenistik ve Roma Dönemi seramikleri için bkz. Hellström 1965 ve Goldman 1950).
27. Geç Bizans Dönemi (M.S. 10-12. yy.) benzer Hierapolis seramik örnekleri için bkz. Arthur 2002: 220, Fig. 3; Verzzone 1978: 85, Fig. 110; Şimşek 1995: 246-247, Res. 25; Şimşek 1997b: 9, Res. 21-22.
28. Bizans Dönemi'nde Alacain; ovadan ayrı, dağın zirvesinde küçük bir yerleşim alanı olarak çok önemliydi. Çünkü Kazanes Vadisi önce Pers-Sasaniler, Araplar ve daha sonra da Türkler tarafından sürekli saldırılara maruz kalmıştır (bkz. Ramsay 1895: 262).
29. Kale kalıntısının yaklaşık 500 m kuzeyinde Olucak Pınarı kaynağı yer alır. Bu kaynaktan da kaleye su sağlandığı düşünülebilir. Çünkü hem ana giriş kapısı bu yöndedir hem de güneybatıda yer alan ana su kaynağının kaleye olan uzaklığı 1 km'dir.
30. M.Ö. 6.-5. yy.larda surlar kulesiz olarak tepeler üzerine yapılmıştır. Karia Bölgesi'nde küçük dağ şehirlerinde zirvelerde az işlenmiş kaba taşlardan yapılan düz ve kuleleri az sur duvarları, M.Ö. 5. yy.a tarihlenmektedir. M.Ö. 4. yy.da şehircilik ve savaş tekniklerinin gelişmesiyle sur yapımında yeni bir dönem başlamıştır (Antik Dönem sur duvarlarının gelişimi için bkz. Winter 1971: 289-333). Anadolu'da yer alan surların çoğu bu yüzyıl ve sonrasına aittir (bkz. Akarca 1987: 190, 195-199, Res. 50); Phrygia Bölgesi'nde yöresel kaba taşlardan ve kalın duvarlı olarak yapılan Kırk Kız Kale ve Kapana Kale'si surları hem bu yönüyle hem de dağ zirvesinde olmasıyla Alacain Kalesi'ne benzemektedir (bkz. Haspels 1971: 150-152, Res. 258-262, 265-270, Fig. 546). Oiniadai antik kenti sur duvarları, kaba ve polygonal teknikte yöresel taşlardan yapılmış olup M.Ö. 6.-5. yy.a tarihlenmektedir (bkz. Winter 1971: 85, Res. 64).
31. Ekonomik nedenlerden dolayı yarı yapın olarak üretilen bu tip girlandlı lahit taslakları, M.S. 2-3. yy.larda yaygın olarak kullanılmıştır (bkz. Şimşek 1997a: 66-68, Res.187-191; Asgari 1977: 329-380; Işık 1992: 121-145).
32. Alacain Nekropolü'yle ilgili yayın çalışmalarımız devam etmektedir.
33. Alacain açık hava sunum alanlarıyla ilgili yayın çalışmalarımız devam etmektedir.
34. Benzer şekilde A. Erdoğan da Erythrai'de değişik alanlarda yer alan birden fazla kaya nişinin farklı aile ve topluluğa ait olabileceğini öne sürmüştür (Erdoğan 2006: 127-128).
35. Alacain'de yer alan sunu çanakları, açık hava ve mağara nişlerinin sadece Kybele için değil,

bunun yanında yerel inançlara uygun Dağ Tanrıları ve diğer bazı tanrılara da ait olabileceği göz ardı edilmemelidir. Pausanias (X, 32, 4-5), bölgenin Hellenistik Dönem'de Galat saldırılarına maruz kaldığı zaman, Themison halkının kentten 30 stadion uzaklıktaki su kaynağının bulunduğu mağaralara taşındığını, burada mağara önlerine küçük heykelleri dikilen Apollon, Hermes ve Herakles gibi tanrılara tapınıldığını bildirmiştir (ayrıca bkz. Ramsay 1895: 264; Head 1906: civ; Head 1977: 687; Ruge 1934: 1638-1639). Bu bilgiler de Alacain'de yer alan bazı sunum alanlarının, diğer yerleştirilmiş tanrılara da ait olabileceğini göstermektedir. Ayrıca Galat saldırıları için bkz. Magie 1950: 6, 730, No. 11-12; Arslan 2002: 41-55; Arslan 2004: 55-66; Lequenne 1979.

36. Kazanes Vadisi'nde yaygın adamalar olarak Apollon ve annesi Leto, Ana Tanrıça ve oğlu gibi çiftlerin kabartmaları görülür. Bu çiftler Leto-Artemis-Kybele-Demeter ve Apollon-Lairbenos-Sabazios (Sozon)-Men-Attis şeklindedir (bkz. Ramsay 1895: 264; Laumonier 1958: 520).
37. A. Erdoğan, Erythrai'de sığ yapılan kaya nişlerine seyyar heykel veya kabartmaların değil, pinaksların yerleştirilmiş olabileceği görüşünü öne sürmüştür (Erdoğan 2006: 127-128).
38. Kaya mihrapları ve sunu çanakları için bkz. Haspels 1971; Işık 1989; Işık 1999; Söğüt-Şimşek-Baldıran 2002; Belli 2000; Çapar 1978; Sivas 1999; Bergama Kapı Kaya Kült Alanı için bkz. Radt 1973: 260-263, Abb.1-4; Erythrai kaya kutsal alanları için bkz. Erdoğan 2006: 115-144.
39. Kazanes Vadisi'ndeki yerel tapınımlar, sikke ve yazıtlar için bkz. Ramsay 1895: 262-265; Head 1906: 418-420, No. 1-11, Lev. XLIX/1-5; Laumonier 1958; Robert 1954.
40. Bu seremoni alanında özellikle 12 adet kaya mihrabının bulunması ilginçtir ve yan yana dizilmiş 12 adet kaya mihrabının bulunduğu tek örnektir (Develer Kesdanboğazı Mevkii Gâvur Damları/Evleri Kutsal Alanı için bkz. Şimşek 2006). Diğer alanlardaki örneklerin çoğunluğu tekli olup iki veya üçlü olarak ya-

pılmış örneklerin yanında, Erythrai'de en fazla yan yana altılı örnek tespit edilmiştir (bkz. Erdoğan 2006: 115-144). Develer Köyü'nde yer alan yan yana 12 mihrap, ancak kaya kabartması olarak yapılmış, Büyük Hitit Krallığı Dönemi'ne ait Hattuşa Yazılıkaya Açık hava Tapınağı B Odası'nda kaya yüzeyinde sıra halinde olan 12 Hitit tanrısına sayı olarak uyar (bkz. Akurgal 1987: 112-113, 523-530, Şekil. 413-414, 424, Lev. 28ab)

41. Tabai antik kenti kaya mezarları girişlerinde ve mezar odalarında yaygın olarak mihraplar yapılmıştır.
42. Her yıl ağustos ayının son haftasında (Perşembe) Beyağaç İlçesi, Çiçekbaba Dağı (Sandraz) zirvesinde Eren kutlamaları yapılmaktadır. Bu kutlamalara Denizli ve Muğla'dan binlerce insan gelerek 50 m'nin üzerinde uzunluğu olan Eren Baba Yaturı'nın etrafında adaklık hayvanlarıyla üç tur dolanıp, hayvanlarını burada keser ve yerler. Bu gelenek binlerce yıl öncesine dayanan ve Dağ Tanrılarına sunum için ulu zirvelerde yapılan törenlerin günümüze yansması gibidir.
43. Denizli Server Gazi Beldesi, Su Uçtu Mevkii'nde yapılan geleneksel törenler, arık arıtma adı altında Salbakos Dağı'nın kuzey yamaçlarındaki vadilerden biri olan Domuz Dere-si'nden, beldeye giden suyun bol olması ve kesilmemesi için yılda iki defa altı ay arayla yapılmaktadır. Bunlardan ilki baharda, diğeri ise sonbaharda yapılır. Sabah erkenden ark temizleyerek bu alana gelen insanlar için boğa kesilir ve kanı ark içindeki suya bir kovayla dökülür. Kurulan kazanlarda et, pilav ve helva pişirilerek gelen herkese yedirilir ve dualar yapılır. Bu bolluk ve bereketle ilgili olarak yapılan tören eski bir Anadolu geleneğidir. Burada doğanın canlanması ve sonrasında gelen bolluk ve berekete duyulan şükran kutlanmaktadır. Antik Dönem'de de Persephone altı ay yeryüzüne çıkınca doğa canlanır, bolluk ve bereket sunardı. Diğer altı ayda yeraltında Hades'in yanında kaldığı zamanda ise tamamen uykuya daldı. Altı ay sonunda elde edilen ürünler, bolluk ve bereket ise bağbozumu şenlikleriyle kutlanırdı. Su Uçtu Mevkii törenlerinde doğanın canlanması ve

tanrının verdiği bereketlerden dolayı şükran ifadesi gösterilmektedir. Bu törenler binlerce yıllık bir gelenek olarak günümüzde hâlâ devam etmektedir.

44. Araştırmalarda birisi ana su kaynağı duvarında, diğeri de mağara nişi önündeki anta bloğunda olmak üzere, kazıma olarak yapılmış Latin haçları tespit edilmiştir. Alacain'in Agathe Kome adı altında M.S. 7-8. yıllarda piskoposluk unvanı aldığı bilinmektedir (Ramsay 1895: 262; Belke-Mersich 1990: 172, 403).
45. Kaya oygu tekne mezarlar, Hellenistik Dönem'den itibaren daha çok orta gelirli insanların tercih ettiği bir mezar tipi olarak, özellikle Karia Bölgesi'nde, Herakleia Latmos'ta (örnekler için bkz. Peschlow 1990; Peschlow 1991), Phrygia Bölgesi'nde Hierapolis (bkz. Şimşek 1997a: 16-17, 69-70, Res.192-219), Kolossai (bkz. Şimşek 2002b: 10, Res.11) ve Eumeneia (bkz. Şimşek-Söğüt 2002: 310, Res.13) nekropollerinde kullanılmıştır.
46. Manisa İli, Kula İlçesi, Kenger Köyü'nde Hayıt Dede Yatırı bunlara güzel bir örnektir. Resim için Sn. N. ÇUBUK'a teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Akarca, A. 1987, *Şehir ve Savunması*. Ankara.
- Akurgal, E. 1987, *Anadolu Uygarlıkları*. (4. baskı), İstanbul.
- Arthur, P. 2002, "Hierapolis Tra Bisanzio E I Turchi", *Hierapolis Scavi E Ricerche* IV (Saggi in Onore Di Paolo Verzzone). Roma: 217-232.
- Arslan, M. 2002, "The Impact of Galatians in Asia Minor", *Olba* VI: 41-55.
- Arslan, M. 2004, *Galater, Die Vergessenen Kelten*, München.
- Asgari, N. 1977, "Die Halbfabrikate Kleinasiatischer Girlandensarkophage und Ihre Herkunft", *Archäologischer Anzeiger* 1977/3: 329-380.
- Belli, O. 2000, "Van Bölgesi'nde Urartu Krallarına Ait Çivi Yazılı Anıtsal Kaya Kapıları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi 1932-1999*. (ed. O. Belli), İstanbul.
- Bekle, K.; N. Mersich, 1990, "Phrygien Und Pisidien", *Tabula Imperii Byzantini* 7. Wien.
- Calder, W. M.; G. E. Bean, 1958, *A Classical Map of Asia Minor*. (Published by The British Institute of Archeology at Ankara), London.
- Çapar, Ö. 1978, "Anadolu'da Kybele Tapınımı", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. Cilt 29, Sayı 1-4, Ankara: 191-210.
- Daldaban, A. vd. 2001, *Denizli Kültür Değerleri*. Denizli.
- Davis, E. J. 2006, *Anadolu, Anatolica*. (Çev. F. Yılmaz), İstanbul.
- Duru, R. 1999, "1997 Yılında Yassihöyük'te (Acıpayam) Yapılan Kazılar Hakkında Rapor", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 131-138.
- Erdoğan, A. 2006, "Erythrai Kaya Kutsal Alanları", *Olba* XIII: 115-144.
- Goldman, H. 1950, *Excavations At Gözlü Kule, Tarsus*, Vol. I, Text-Plates, The Hellenistic and Roman Periods. (Pottery by F. F. Jones), Princeton, New Jersey.
- Haspels, C. H. E. 1971, *The Highlands of Phrygia*. Vol. I-II, Princeton, New Jersey.
- Head, B. von, 1897, *Catalogue of The Greek Coins of Caria, Cos, Rhodes*. BMC, London.
- Head, B. von, 1906, *Catalogue of The Greek Coins of Phrygia*. BMC, London.
- Head, B. von, 1977, *Historia Numorum A Manual of Greek Numismatics*. London, Reprinted (First ed. 1911).
- Hellström, P. 1965, *Labraunda*, Vol. II Part 1, Pottery of Classical And Later Date Terracotta Lamps and Glass. Lund.
- Lequenne, F. 1979, *Galat'lar*. (Çev. S. Albek), Ankara.
- Işık, F. 1989, "Batı Uygarlıklarının Kökeni, Erken Demir Çağ Doğu-Batı Kültür ve Sanat İlişkilerinde Anadolu", *Türk Arkeoloji Dergisi* 28. Ankara: 1-39.
- Işık, F. 1992, "Zum Produktionsbeginn von Halbfabrikaten Kleinasiatischer Girlandensarkophage", *Archäologischer Anzeiger*: 121-145.
- Laumonier, A. 1958, *Les Cultes Indigènes En Carie*. Paris.
- Magie, D. 1950, *Roman Rule In Asia Minor*. Vol.I-II, Princeton, New Jersey.

- Magie, D. 2001, *Anadolu'da Romalılar*, Attalos'un Vasiyeti. (Çev. N. Başgelen-Ö. Çapar), İstanbul.
- Özsait, M. 1982, "Anadolu'da Roma Egemenliği", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* 2. İstanbul: 325-361.
- Peschlow, A. 1990, "Die Nekropolen von Latmos und Herakleia am Latmos", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* VII. Ankara: 153-169.
- Peschlow, A. 1991, "Die Nekropole von Herakleia am Latmos", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* VIII: 383-399.
- Ramsay, W. M. 1885, 1897, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, The Local History Of Phrygia. Vol. I, II, Oxford.
- Ramsay, W. M. 1960, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. (Çev. M. Pektaş), İstanbul.
- Radt, W. 1973, "Grabungskampagne im Herbst 1972", *Archäologischer Anzeiger* 1973/3. Berlin: 260-269.
- Robert, L. et J. 1954, *La Carie, Le Plateau De Tabai Et Ses Environs*. Paris.
- Ruge, W. 1907, "Eriza", *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*. VI-1: 469-70.
- Ruge, W. 1921, "Kazanes", *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*. XI-1: 101.
- Ruge, W. 1934, "Themisonion", *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*. V-A-2: 1638-1641.
- Ruge, W. 1941, "Phylakaion", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft*. XX-1: 980-981.
- Sevin, V. 2001, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* I. Ankara.
- Sivas, T. 1999, *Eskişehir-Afyonkarahisar-Kütahya İl Sınırları İçindeki Phryg Kaya Anıtları*. Eskişehir Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 5, Eskişehir.
- SNG 1982, *Sylloge Nummorum Graecorum, Phrygia*, The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. New Jersey.
- Strabon 1991, *Coğrafya, Anadolu* (Kitap: XII, XIII, XIV). (Çev. A. Pekman), İstanbul.
- Söğüt, B. 2003, "Kalıntılar Işığında Antik Dönemde Acıpayam Ovası", 1-3 Aralık 2003 Acıpayam Sempozyumu'na Sunulan Bildiri, Denizli (baskıda).
- Söğüt, B.; C. Şimşek; A. Baldıran, 2002, "Labrunda Açık Hava Kült Alanı", *Tüba-Ar* 5. İstanbul: 143-163.
- Şimşek, C. 1995, "İkinci Sezon Hierapolis Roma Hamamı (Müze Binası) Kazı Çalışmaları", *V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*: 243-264.
- Şimşek, C. 1997a, *Hierapolis Güney Nekropolü*. Konya (yayımlanmamış doktora tezi).
- Şimşek, C. 1997b, "IV. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı", *VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*: 1-28.
- Şimşek, C. 2002a, "Kolossai", *Arkeoloji ve Sanat* 107. İstanbul: 3-16.
- Şimşek, C. 2002b, "Trapezopolis Antik Kenti Nekropolü I-II", *Arkeoloji ve Sanat* 109-111: 3-17, 27-40.
- Şimşek, C. 2006, "Çal ve Baklan İlçelerindeki Arkeolojik Kalıntılar", 1-3 Eylül 2006 Çal Sempozyumu'na Sunulan Bildiri, Denizli (Baskıda).
- Şimşek, C.; B. Söğüt, 2002, "Eumeneia", *Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu Bildiriler* (Eylül 2001). Ankara: 301-331.
- Texier, Ch. 2002, *Küçük Asya* II. (Çev. A. Suat), Ankara.
- Traversari, G. 1995, "1993'te Frigya Kenti Laodicea'da Yapılan Araştırma", *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 67-74.
- Traversari, G. 2000, "La Sitoazione Viaria Di Laodicea Alla Luce Delgi Itinerari Romani", *Laodicea Di Frigia*. Roma: 9-14.
- Verzone, P. 1978, "Hierapolis di Nei Lavori Della Missione Archeologica Italiana", *Consiglio Nazionale Delle Ricerche* 100: 3-87 (390-475).
- Winter, F. E. 1971, *Greek Fortifications*. Toronto.